

İNSANCIL HUKUK KURALLARI ÇERÇEVESİNDE DUVAR İNŞASINDAN GÜNÜMÜZE İSRAİL’İN İŞGAL ALTINDAKİ FİLİSTİN TOPRAKLARINDAKİ HUKUK DIŞI YERLEŞİMLERİ*

*Israel’s Illegal Settlements in the Occupied Palestinian Territories
from the Construction of the Wall to the Present in the Framework
of Humanitarian Law*

Ceren KARAGÖZOĞLU**

ÖZ

İşgal hukuku kapsamında işgal ettiği toprakları, egemen niteliğine sahip olmaksızın, geçici süre ile idare etme yetkisine sahip kabul edilen işgalci devlete ait en temel yükümlülük bu topraklardaki yerel halkın menfaatini ve refahını gözetmektir. Bu temel yükümlülüğün işgalci devletin izlediği yerleşim politikası bakımından tezahürü ise bölgenin demografik yapısını bozan yerleşim politikalarının uygulanmamasıdır. İşgalci devlet, işgal ettiği topraklara bizzat kendi halkının bir kısmını tehcir veya nakledemez. İşgal topraklarında yaşayan bireylerin, sivillerin güvenliği gerekli kılınmadıkça veya zorunlu askeri gereklilikler haricinde, başka bir devlet topraklarına ferdi veya

Makale Geliş Tarihi / Date Received: 05.01.2025.

Makale Kabul Tarihi / Date Accepted: 13.03.2025.

* Makale, 7 Ekim 2024 tarihinde İstanbul Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından düzenlenen “1. Yılında Boyut Değişirken İsrail-Filistin Meselesi ve Uluslararası Hukuk Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulan “Duvar İnşasından Günümüze İsrail’in Batı Şeria’daki Hukuk Dışı Yerleşimleri ve Divan’ın 2024 Tarihli Danışma Görüşü” başlıklı bildirinin insancıl hukuk kuralları çerçevesinde genişletilmiş halidir.

The article is an expanded version of the paper titled ‘Israel’s Illegal Settlements in the West Bank from the Construction of the Wall to the Present and the Advisory Opinion of the ICJ dated 2024’, which was orally presented at the ‘Symposium on the Israeli-Palestinian Issue and International Law: Changing Dimensions in Its First Year’ organised by Istanbul University Center for Research and Practice in Human Rights Law on 7 October 2024.

** Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, E-posta: cerenkaragozoglu@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0757-9767>. ROR ID: <https://ror.org/04ttnw109>.

kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri yasaktır. İsrail ise işgali altında olduğu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Güvenlik Konseyi ve yargı kararları dahilinde kabul edilen Filistin topraklarında, işgal hukukundan doğan bu yükümlülüklerini ihlal etmektedir. İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki izlediği yerleşim politikası, bu politikasını yürütmek için araçsallaştırdığı uygulamaları, insancıl hukuk kurallarına aykırılık teşkil etmekte ve işgalin uzun süreli olması, kalıcı hale gelmesinde önemli rol oynamaktadır. Çalışmada ilk olarak İsrail'in insancıl hukuktan doğan yükümlülüklerinin kaynağını teşkil etmesi bakımından işgal kavramına değinilmekte, İsrail'in statüsü incelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise insancıl hukuk kuralları çerçevesinde İsrail'in, Filistin topraklarında izlemiş olduğu politika sonucu ortaya çıkan hukuk dışı yerleşimlere ve bu yerleşimler sonucu gündeme gelen ilhak kavramına ve üçüncü devletlerin yükümlülüklerine yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsancıl hukuk, askeri işgal, hukuk dışı yerleşim, ilhak, üçüncü devletlerin yükümlülükleri.

ABSTRACT

Within the scope of the law of occupation, the most fundamental obligation of the occupying state, which is considered to have the authority to temporarily administer the occupied territories without having sovereignty, is to protect the interests and welfare of the local population in these territories. The manifestation of this basic obligation in terms of the settlement policy pursued by the occupying state is not to implement settlement policies that disrupt the demographic structure of the region. The Occupying Power shall not deport/transfer parts of its own civilian population into the territory it occupies. Forcible transfer/deportation of individuals living in the occupied territories to the territory of another state, is prohibited, unless the safety of civilians makes it necessary, or except in cases of imperative military necessity. The settlement policy pursued by Israel in the occupied Palestinian territories violate of humanitarian rules and play an important role in the prolonged and permanent occupation. In the first part of the study, the concept of occupation is mentioned and the status of Israel is analysed. In the second part of the study, Israel's unlawful settlements in the Palestinian territories and the concept of annexation and the obligations of third states are included.

Keywords: Humanitarian law, military occupation, illegal settlement, annexation, obligations of third states.

GİRİŞ

İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki hukuk dışı yerleşimleri, bu yönde şekillenen ve süregelen yerleşim politikası, 181 (II) sayılı Filistin'in gelecekteki idaresine ilişkin kararı (Taksim Kararı)¹ sonrasında bölgede yaşanan silahlı çatışmalarla birlikte 1948'de ortaya çıkan; uluslararası yargı kararlarında ve Birleşmiş Milletler organları başta olmak üzere çeşitli uluslararası örgüt kararlarında ise 'Altı Gün Savaşını' takiben 1967'den günümüze değin uzadığı kabul gören askeri işgalin uzun süreli olması, kalıcı hale gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

İnsancıl hukuk açısından İsrail'in Filistin topraklarındaki hukuk dışı yerleşimleri, Kara Savaşındaki Kural ve Örflere Dair 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi ve Ekli Düzenlemeler² ve 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin IV. Cenevre Sözleşmesi³ çerçevesinde devletin yükümlülükleri bağlamında ele alınmaktadır. Sözleşmelerde öngörülen yükümlülükler, İsrail'in Filistin topraklarında askeri olarak işgalci statüsüne sahip olması ile doğrudan ilgilidir. Bu sebeple İsrail'in bölgede izlediği yerleşim politikası çerçevesinde Sözleşmelerden doğan yükümlülükleri incelenmeden önce İsrail'in bu topraklarda işgalci statüsüne sahip olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

Uluslararası Adalet Divanı'nın İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları 2004 tarihli Danışma Görüşü⁴ ve Doğu

¹ A/RES/181(II), Resolution Adopted on The Report of The Ad Hoc Committee on The Palestinian Question <<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/038/88/pdf/nr003888.pdf>> (17 Ekim 2024).

² Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.

³ Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war, United Nations, *Treaty Series*, vol. 75 (p.287). IV. Cenevre Sözleşmesi, 21 Ekim 1950 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çalışma kapsamında Sözleşme hükümlerinin Türkçe metninde “‘12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri,’ Ed. Melike Batur Yamaner vd. (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42)” isimli eserden yararlanılmıştır. Sözleşme metin içerisinde “IV. Cenevre Sözleşmesi” olarak kısaltılacaktır.

⁴ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p. 136 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf>> (19 Temmuz 2024). Karar, çalışmada “Duvar Danışma Görüşü” olarak kısaltılacaktır. Kararın

Kudüs dahil İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İsrail'in Politikaları ve Uygulamalarından Kaynaklanan Hukuki Sonuçlar 2024 tarihli Danışma Görüşü⁵ İsrail'in, bölgede işgalci statüsüne sahip olup olmadığına dair değerlendirme içermesi, izlediği yerleşim politikasını incelemesi ve söz konusu politikayı teşkil eden uygulamalara ilişkin uluslararası örgütler bünyesinde yapılan tespitleri yargısal niteliğe kavuşturması bakımından önem arz etmektedir. Bu sebeple çalışmada, bu iki temel karar rehber alınmaktadır.

Bu doğrultuda çalışmada ilk olarak İsrail'in insancıl hukuktan doğan yükümlülüklerinin kaynağını teşkil etmesi bakımından askeri işgal kavramına değinilmekte, mevcut uygulamalar ve yargı kararlarında yapılan tespitler ışığında İsrail'in bu statüye sahip olup olmadığı değerlendirilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise insancıl hukuk kuralları çerçevesinde İsrail'in, Filistin topraklarında izlemiş olduğu yerleşim politikası ve bu politikayı yürütmek için araçsallaştırdığı uygulamalar incelenmektedir. Bu kapsamda İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki hukuk dışı yerleşimlerine, bu hukuk dışı yerleşimler sonucu gündeme gelen ilhak kavramına ve üçüncü devletlerin yükümlülüklerine yer verilmektedir. İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki hukuk dışı yerleşimleri sebebiyle ortaya çıkan insan hakları ihlalleri ise ayrı ve geniş kapsamlı bir analiz gerektirdiğinden çalışma kapsamı dışında bırakılmaktadır.

I. İSRAİL'İN FİLİSTİN TOPRAKLARINDAKİ STATÜSÜ

İsrail'in Filistin topraklarındaki hukuk dışı yerleşimleri, temel olarak silahlı çatışmaların yürütülmesine ilişkin temel kuralları düzenleyen 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi ve Ekli Düzenlemeler ve silahlı çatışmalar sırasında sivillerin korunmasını konu alan 1949 tarihli IV. Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Sözleşmelerde öngörülen yükümlülükler, İsrail'in Filistin topraklarında askeri olarak işgalci statüsüne sahip olması ile

Türkçe çevirisi için bkz. Yıldırım Sak, "İşgal Altındaki Filistin Topraklarında (Ülkesinde) Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları," *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 2 (2020): 383-445. Karara ilişkin ayrıntılı analiz için ayrıca bkz. Erdem Denk, "Uluslararası Adalet Divanı'nın İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı," *Uluslararası İlişkiler* 1, s. 3 (2004): 151-173.

⁵ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, I.C.J.*, 19 July, 2024 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-00-en.pdf>> (26 Temmuz 2024). Karar, çalışmada "2024 tarihli Danışma Görüşü" olarak kısaltılacaktır.

doğrudan ilgilidir. Bu sebeple İsrail'in bölgedeki izlediği yerleşim politikası ve buna ilişkin yükümlülükleri incelenmeden önce İsrail'in bu topraklarda işgalci statüsüne sahip olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

A. Askeri İşgal

Askeri işgalin tanımında temel alınan metin, 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi'ne Ekli Düzenlemeler'in 42. maddesidir. Madde ile bir ülkenin, düşman ordunun otoritesi altına girdiğinde işgal edilmiş olduğu kabul edilmekte; askeri işgalin, bu otoritenin kurulduğu ve kullanılabildiği toprakları kapsadığı öngörülmektedir⁶. Maddeye göre, ülkede egemenin rızası olmaksızın, sürekli ve egemene ikame otorite uygulayabilme yetisi ve buna bağlı olarak işgal altında bulunan bölgedeki meşru egemenin otoritesini uygulayamaması, insancıl hukukun amaçları doğrultusunda işgal kavramının kurucu ve kümülatif koşullarını oluşturmaktadır⁷.

Bu tanım gereğince işgalin varlığından söz edebilmek için işgalcinin, bulunduğu yabancı topraklarda otorite sağlaması gerekli görülmektedir⁸. Zira Düzenlemeler'de işgalcinin otoritesini kurduğu ve kullanabildiği alanlarda

⁶ Bir devlet ülkesi üzerinde, bu ülke devletinden hukuksal olarak ayrılmadan, yabancı askeri kuvvetlerin varlığı ve belirli bir süre bunların denetimi altında bulunma durumu askeri işgal olarak ifade edilmektedir. Askeri işgal, belirli bir süreklilik göstermesi ve hükmetme otoritesini bünyesinde barındırması sebebiyle 'istila' kavramından ayrılmaktadır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Nur Tütüncü, *İnsancıl Hukuka Giriş* (Güncellenmiş 4. Bası, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım, 2019), 141-156). Askeri işgalin, ülke kazanım yollarından biri kabul edilen, hiçbir devlete ait olmayan veya terk edilmiş sahipsiz ülkenin kazanımını ifade eden "işgal"den farklı olduğunu da ayrıca belirtmek gerekmektedir (Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I* (6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 278-283).

⁷ Tristan Ferraro, "Determining The Beginning and End of an Occupation Under International Humanitarian Law," *International Review of the Red Cross* 94, no. 885 (2012): 141-3.

⁸ Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki işgal altındaki toprakların egemenliği hususunda silahlı çatışmanın tarafları arasında var olan anlaşmazlık, bu topraklarda yaşayan kimselerin işgal hukuku ile öngörülen korumadan mahrum bırakılması ile sonuçlanmaz. İşgal hukukunu teşkil eden düzenlemelerin uygulanması, işgal edilen topraklara ilişkin egemenliğe dayalı uyuşmazlıklardan bağımsızdır. Ayrıca bölgenin işgal altında olması, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin veya I Numaralı Protokol'ün uygulanması da bölgenin hukuki statüsünü etkilemez. Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Central Front, Ethiopia's Claim, Partial Award, 28 April 2004, para. 28-9 <https://jusmundi.com/en/document/decision/en-eritrea-ethiopia-claims-commission-partial-award-central-front-ethiopia-claim-2-wednesday-28th-april-2004#decision_2355> (3 Ağustos 2024).

işgalin mevcut olduğu belirtilmektedir. İşgalcinin sahip olması gereken otoritenin ölçütü bağlamında ise genel kabul edilen görüş, işgalcinin etkin kontrole sahip olması gerektiği yönündedir⁹. Etkin kontrolün varlığı bakımından, sivillerin korunması açısından hukuki boşluğa sebep olunmaması doğrultusunda, işgalcinin, işgal ettiği topraklarda otoritesini sağlaması ya da makul sürede sağlayabilme kapasitesine sahip olması aranmaktadır¹⁰. Otoritenin tespiti bakımından işgalcinin, kamusal olarak işlev göremez hale getirilmiş işgal altındaki makamın otoritesini ikame edecek bir konumda olması yeterli kabul edilmektedir¹¹. Bu bağlamda askeri gücün fiziki varlığı, etkin kontrolün şartlardan biri olarak görülmemekte; işgalci devletin etkin kontrolü sürdürme, otoritesini uygulama kapasitesine sahip olması yeterli kabul edilmektedir¹². Dolayısıyla yapılan işgal tanımı ve bu tanım için gerekli

⁹ Eyal Benvenisti, *The International Law of Occupation* (2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2012), 43; Dinstein Yoram, *The International Law of Belligerent Occupation* (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2009), 48. Uluslararası Adalet Divanı, 2024 tarihli Danışma Görüşünde bu hususu teyit etmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 90.

¹⁰ Robert Heinsch/Giulia Pinzauti, “To Be (a State) or Not to Be? The Relevance of the Law of Belligerent Occupation with regard to Palestine’s Statehood before the ICC,” *Journal of International Criminal Justice* 18, Iss. 4 (2020): 934. Divan, 2005 tarihli Kongo Topraklarında Gerçekleştirilen Askeri Faaliyetler kararında, etkin kontrolün varlığı için işgalcinin, işgal ettiği bölgeyi fiilen otoritesi altına almasını gerekli görse de (*Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168, para. 173 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>> (11 Temmuz 2024); 2024 tarihli Danışma Görüşünde, devletin otoritesini uygulama kapasitesine vurgu yaptığı görülmektedir (*Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 91). Etkin kontrol kavramı ve kavramın uluslararası yargı içtihadındaki gelişimi hakkında ayrıntılı analiz için bkz. Ömer Ünlü, *Uluslararası İşgal Hukuku Temelinde Filistin’de İsrail İşgal İdaresi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 50-64.

¹¹ Divan, 2024 tarihli Danışma Görüşünde, işgalci gücün yükümlülüklerini ele alırken uygulanması/sahip olunması gereken otorite bağlamında “yerel hükümet” ifadesine yer vererek söz konusu kabulü destekler nitelikte pozisyon almıştır (*Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 92). İşgalin varlığında aranılan otorite tanımı ve ölçütü bakımından ayrıntılı analiz için bkz. Seniha Begüm Şentop, *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Perspektifinden İşgal ve İnsan Hakları* (İstanbul: Kadim Yayınları, 2022), 20-2.

¹² *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 90-1.

olarak görülen etkin kontrol, otorite gereğince işgalin varlığı fiili/olgusal duruma bağlı kılınmaktadır¹³. İşgal için öngörülen şartlar, fiili olarak varlığını sürdürdüğü müddetçe¹⁴ işgal hukuku¹⁵ ve işgalciye ait tüm yükümlülüklerin¹⁶ yürürlükte kalacağı kabul edilmektedir.¹⁷

¹³ İşgalin sona erdiğinin tespitinde, işgalin başlangıcının ve/veya varlığının tespitinde olduğu gibi fiili/olgusal durum esas alınmakta, bu bağlamda işgali teşkil eden hususların fiilen ortadan kalkmış olması aranmaktadır. Ferraro, “Determining The Beginning and End of an Occupation,” 135, 156.

¹⁴ 1949 tarihli Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi’nin (IV. Cenevre Sözleşmesi) 6. maddesi gereğince, askeri operasyonların büyük ölçüde sona erdirildiği durumlarda dahi işgal devam ettiği müddetçe sivillerin korunması ve askeri işgale ilişkin hukuki düzenlemelerin uygulanmaya devam edeceği kabul edilmektedir (Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II* (6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 184).

¹⁵ Lahey Sözleşmesi’ne Ekli Düzenlemeler, IV. Cenevre Sözleşmesi ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I Numaralı Protokol, işgalin varlığında uygulanacak hukuki düzenlemeye ilişkin normatif bir yapıyı teşkil etmektedir. IV. Cenevre Sözleşmesi anlamında bir işgalin var olup olmadığını belirlemek için Lahey Düzenlemeleri’nin 42. maddesinde yer alan işgal tanımı kullanılmakta, maddede öngörülen koşulların yerine getirilmesi aranmaktadır. Ferraro, “Determining The Beginning and End of an Occupation,” 137-9. Ayrıca belirtmek gerekir ki insan hakları hukuku ve insancıl hukuk bireyin korunması bağlamında belirli ölçüde örtüşen etki alanlarına sahiptir. İşgal hukuku da bu alanlardan birini teşkil etmekte; askeri işgal durumunda devletlerin insan hakları sözleşmelerinden doğan yükümlülüklerinin devam ettiği kabul edilmektedir. Uluslararası Adalet Divanı da Duvar Danışma Görüşü ve Kongo Topraklarında Gerçekleştirilen Askeri Faaliyetler kararlarında bu hususu teyit etmiş; uzun süredir devam eden işgalin, işgalci devlete süregelen bir etkin kontrol sağladığını, bunun ise insan hakları sözleşmelerinin uygulanması için gerekli olan yetki kriterini karşıladığını belirterek devletin insan hakları sözleşmeleri ve uluslararası insancıl hukuktan doğan yükümlülüklerinin başka devlet ülkesinin askeri işgali halinde devam ettiğini vurgulamış, iki hukuk düzeninin birlikte uygulanması gereğinin altını çizmiştir (*Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, para. 178-9). İnsan hakları hukuku- insancıl hukuk ilişkisi ve insan hakları sözleşmelerinin askeri işgal sırasında uygulanması hakkında analiz için bkz. Ceren Karagözoğlu, “İnsan Hakları Sözleşmelerinin Uluslararası Silahlı Çatışmalar Sırasında Uygulanması: Rusya-Ukrayna Örneği,” içinde *Rusya- Ukrayna Krizi ve Uluslararası Hukuk*, Ed. Cüneyt Yüksel/Ceren Karagözoğlu (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023) 85-91, 115-123.

¹⁶ İşgalin varlığının tespiti ile işgalcinin, Lahey Sözleşmesi’ne Ekli Düzenlemeler ile IV. Cenevre Sözleşmesi’nde yer alan kurallara uyma yükümlülüğü başlamaktadır.

¹⁷ Askeri işgal, her ne kadar geçiş dönemi veya geçici bir hukuki rejim olarak görülse de Lahey Sözleşmesi’ne Ekli Düzenlemeler’de öngörülen koşullar fiili olarak devam ettiği müddetçe işgal hukukunun uygulanacağı kabul edilmektedir. Michael Bothe, *Expert*

B. İsrail'in Filistin Topraklarındaki İşgalci Statüsü

İsrail'in Filistin topraklarında sahip olduğu otorite, uyguladığı etkin kontrol, İsrail'in bölgedeki askeri varlığı, eylemlerine bağlı olarak farklılaştığından İsrail'in bu topraklardaki işgalci statüsü, Batı Şeria, Kudüs ve Gazze Şeridi şeklinde bir tasnifle incelemeyi gerektirmektedir. Bu gereklilik ise bölgenin tarihi ve bölgede yaşanan siyasi, hukuki uyumsuzluklarla yakından ilişkilidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan Filistin, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Milletler Cemiyeti tarafından, Milletler Cemiyeti Misakı'nın 22. maddesinin 4. fıkrası çerçevesinde, Büyük Britanya'nın mandası altına verilmiştir¹⁸. Manda altındaki Filistin'in ülkesel sınırları, başta doğu sınırına ilişkin 16 Eylül 1922 tarihli İngiliz Bildirisi ve 20 Şubat 1928 Anglo-TransÜrdün Andlaşması (Anglo-Transjordanian Treaty) olmak üzere, çeşitli belgelerle belirlenmiştir¹⁹. 1947 yılında Birleşik Krallık, 1 Ağustos 1948'de manda altındaki bölgeleri tahliye edeceğini bildirmiş, daha sonra bu tarihi 15 Mayıs 1948 olarak yenilemiştir²⁰. Gelişmeleri takiben Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 29 Kasım 1947 tarih, 181 (II) sayılı Filistin'in gelecekteki idaresine ilişkin karar (Taksim Kararı) almış; kararda biri Arap diğeri Yahudi olmak üzere iki bağımsız devlet ve Kudüs şehri için de uluslararası özel bir rejim oluşturulmasını öngörerek Birleşik Krallık ve diğer tüm Birleşmiş Milletler üyelerine paylaşım planını benimsemesini ve uygulamasını tavsiye etmiştir²¹. Filistin'deki Arap nüfusu ve Arap devletleri, bu planı dengeli olmadığını iddia ederek reddederken İsrail, 14 Mayıs 1948'de

Opinion Relating to the Conduct of Prolonged Occupation in the Occupied Palestinian Territory (June, 2017): 3.

¹⁸ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, para. 70.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p. 136, para. 71. 1922- 1948 tarihleri arasında bölgede mandater devlet olarak bulunan Birleşik Krallık'ın izlediği politikalara ilişkin analiz için bkz. Berdal Aral, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler'in Batı ve Doğu Kudüs'ün İsrail Tarafından İşgaline Yönelik Tutumu," *Journal of Islamicjerusalem Studies* 23, s. 1 (2023): 2.

²¹ Bkz. A/RES/181(II), Resolution Adopted on The Report of The Ad Hoc Committee on The Palestinian Question.

Genel Kurul kararına binaen bağımsızlığını ilan etmiştir²². Bunun üzerine İsrail ve bazı Arap devletleri arasında silahlı çatışmalar başlamış ve söz konusu paylaşım planı uygulanmamıştır²³. Bölgede yaşanan silahlı çatışmalar (1948-1949 Arap- İsrail Savaşı) sonucunda Taksim Kararında Filistin tarafına tahsis edilen toprakların yaklaşık yarısı İsrail silahlı kuvvetlerince işgal edilmiştir²⁴.

1949 tarihinde Ürdün ile İsrail arasında imzalanan An(d)laşma (Israel-Jordan Armistice Agreement)²⁵ ile -An(d)laşma metninde sınırlar üzerinde nihai bir anlaşma sağlanmadığı metinde açıkça belirtilmiş olsa da- Kudüs, batısı İsrail ve doğusu Ürdün kontrolünde kalmak üzere fiilen ikiye bölünmüştür. 1949-1967 yılları arasında İsrail, kuvvet kullanarak Batı Kudüs'ü kontrolü altına almıştır²⁶.

6 Haziran 1967'de ise İsrail hava kuvvetlerinin Mısır'a ait uçakları havaalanında vurması ve Sina yarımadasına askeri çıkartma yapması üzerine 'Altı Gün Savaşı' olarak bilinen Arap-İsrail savaşı başlamıştır²⁷. 10 Haziran

²² *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004*, p. 136, para. 71.

²³ Ibid.

²⁴ Askeri anlamda işgalin varlığı için, işgalci gücün belli bir toprak parçasını işgal ettiğini resmen kabulü gerekmediği; belli bir toprak parçası üzerinde vuku bulan işgale ilişkin olarak uluslararası hukukun öngörmüş olduğu kural ve ilkelerin uygulanması için, işgalin tanınması ya da kabul edilmesi gerekmediğinden hareketle söz konusu silahlı çatışmalar sonucunda Batı Kudüs de dahil olmak üzere Filistin topraklarının İsrail tarafından işgal edildiği belirtilmekte, Birleşmiş Milletler organlarının söz konusu duruma sessiz kalması eleştirilmektedir. Aral, "Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler'in Tutumu," 6-8.

²⁵ Israel-Jordan Armistice Agreement, 3 April 1949 <<https://www.gov.il/en/pages/israel-jordan-armistice-agreement>> (7 Kasım 2024).

²⁶ Ürdün, Doğu Kudüs halkının da katılımını sağlayan bir süreç sonucunda 1950 yılında Şeria Nehri'nin doğusunun ve batısının birleştiğini ilan etmiş, egemenlik iddiasını 1988 yılına kadar sürdürdükten sonra Filistin halkına tek taraflı ayrılma hakkı tanıyarak Doğu Kudüs ve Batı Şeria'daki egemenlik iddialarını sonlandırmıştır. 1949-1967 tarihleri arasında Batı ve Doğu Kudüs'ün statüsü hakkında öğretilerde farklı görüşler çerçevesinde ayrıntılı analiz için bkz. M. Emre Hayyar, "Kudüs'ün Statüsü ve Egemenlik Sorunu," içinde *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*, Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 130-6.

²⁷ İsrail'in Mısır saldırısı üzerine, Ürdün de Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesinde yer alan kolektif meşru müdafaa hakkına dayanarak İsrail'e saldırmıştır. Bunun üzerine İsrail ise Ürdün ve Suriye uçaklarını bombalamıştır. Altı Gün Savaşı ve devamında bölgede yaşanan silahlı çatışmalar hakkında detaylı analiz için bkz. Ali Osman Karaoğlu,

1967’de Altı Gün Savaşı sona ermiş; İsrail Sina Yarımadası, Batı Şeria (Ürdün), Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri’ni işgal etmiş²⁸ ve Doğu Kudüs de İsrail kontrolü altına girmiştir²⁹.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin, Genel Kurulu’nun devamında Adalet Divanı’nın ve Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin İsrail’in bölgedeki işgalinin başlangıcını ‘Altı Gün Savaşı’ ve sonrasında gelişen silahlı çatışmaları doğrultusunda 1967 tarihine dayandırdığı görülmektedir. Tarihsel olarak 1967’nin başlangıç olarak alınması, işgal altında olduğu kabul gören bölgelerin sınırlarının belirlenmesini de doğrudan etkilemektedir. Bu etki özellikle Kudüs topraklarının zikredildiği noktalarda belirginleşmektedir³⁰.

Güvenlik Konseyi ‘Altı Gün Savaşı’nı takiben verdiği 22 Kasım 1967 tarih, 242 (1967) sayılı kararı³¹ ile bölgenin İsrail’in işgali altında olduğunu tespit etmiştir. Kararda Güvenlik Konseyi, kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımının kabul edilemeyeceğini vurgulayarak İsrail silahlı kuvvetlerinin son çatışmalarda işgal edilen topraklardan -herhangi bir yer adı zikretmeksizin- geri çekilmesi çağrısında bulunmuştur³².

Konsey 25 Eylül 1971 tarih, 298 (1971) sayılı kararıyla³³ ise Kudüs’ün statüsünü değiştirmek amacı ile arazi ve mülklerin kamulaştırılması, nüfus nakli ve işgal edilen bölgeleri kendisine dahil etmeyi amaçlayan mevzuat dahil olmak üzere İsrail tarafından gerçekleştirilen tüm yasama ve idari faaliyetlerin tamamen geçersiz olduğunu ve mevcut durumu değiştiremeyeceğini belirtmiştir. Konsey, İsrail’in bu yönde aldığı tüm

“Uluslararası Hukuk Açısından Altı Gün Savaşı’nın Etkileri ve Barış Müzakereleri,” içinde *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*, Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 47, 53-9.

²⁸ Ersun N. Kurtuluş, “The Notion of a ‘Pre-Emptive War’: the Six Day War Revisited,” *Middle East Journal* 61, No. 2 (2007): 220.

²⁹ Hayyar, “Kudüs’ün Statüsü,” 129-130.

³⁰ Güvenlik Konseyi, Doğu ve Batı şeklinde bir ayırım yapmaksızın “Kudüs” ifadesini kullanır ya da herhangi bir yer sınırlaması öngörmeksizin “işgal altındaki ülke” ifadesine yer verirken Genel Kurul’un İsrail’in işgalci sıfatından doğan yükümlülüklerini ele aldığı kararlarında ekseriyetle “Doğu Kudüs” ifadesine yer verdiği görülmektedir.

³¹ S/RES/242(1967) <<https://digitallibrary.un.org/record/90717?v=pdf>> (2 Kasım 2024).

³² Güvenlik Konseyi’nin kararı İsrail’in bölgedeki işgalci statüsünün teyidi bakımından önemlidir ancak Konsey’in kararı Şart’ın IV. Bölümüne dayandırması ve işgali “son çatışmalarla (in the recent conflict)” sınırlı tutması öğretilde eleştirilmektedir. Bkz. Aral, “Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler’in Tutumu,” 8-9.

³³ S/RES/298(1971) <<https://digitallibrary.un.org/record/90795?v=pdf>> (2 Kasım 2024).

tedbirleri ve eylemleri yürürlükten kaldırması gereğini vurgularken Kudüs'ün işgal altındaki bölümünde, şehrin statüsünü değiştirme iddiasında olabilecek ya da bölgede yaşayanların haklarına, uluslararası toplumun çıkarlarına ya da adil ve kalıcı bir barışa halel getirecek başka hiçbir adım atmama çağrısında bulunmuştur.

İsrail'in, Kudüs'ü İsrail'in “*tam ve birleşik*” başkenti olarak ilan eden 30 Temmuz 1980 tarihli Temel Kanunu³⁴ kabul etmesini takiben ise Güvenlik Konseyi, 20 Ağustos 1980 tarihli ve 478 (1980) sayılı kararıyla³⁵, işgalci güç İsrail tarafından Kutsal Kudüs şehrinin niteliğini ve statüsünü değiştiren ya da değiştirmeyi amaçlayan tüm yasal ve idari önlem ve tasarrufların geçersiz olduğunu ifade edip ve diğer devletler bakımından da İsrail'in söz konusu eylemlerini tanımama çağrısında bulunurken, bu kanunun kabulünün uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve İsrail'in 1967'den beri işgalci güç olarak bulunduğu Kudüs dahil Filistin ve diğer Arap ülkelerinde IV. Cenevre Sözleşmesi'nden doğan yükümlülüklerini değiştirmediğini belirtmiştir. Konsey'in IV. Cenevre Sözleşmesi'ne yaptığı vurgu, özelde Kudüs'ün başkent ilan edilmesinin, genelde İsrail tarafından gerçekleştirilen ilhak niteliğindeki diğer işlemlerin, bu toprakların uluslararası hukuktaki “*işgal altındaki toprak*” statüsünü değiştirmediğini göstermesi bakımından önemlidir. Konsey, 18 Mart 1994 tarih, 904 (1994) sayılı kararında “*Kudüs dahil olmak üzere İsrail tarafından 1967'de işgal edilmiş topraklar*”³⁶ ifadesi kullanırken 7 Ekim 2000 tarih 1322 (2000) sayılı kararında “*İsrail tarafından 1967'den beri işgal edilmiş topraklar*”³⁷ ifadesine yer vermiştir.

14 Mayıs 2002 tarihli Genel Kurul kararında ise İsrail'in işgalci sıfatından doğan yükümlülüklerine dikkat çekilirken “*Doğu Kudüs dahil işgal*

³⁴ Israel: Basic Law of 1980, Jerusalem, Capital of Israel- 5 August 1980 <<https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1980/en/5809>> (4 Kasım 2024). Filistin topraklarındaki İsrail işgalini 1967 tarihine dayandıran Azarova, İsrail'in söz konusu politikasını Doğu Kudüs'ün *de jure* ilhakı olarak yorumlamıştır. Valentina Azarova, “Israel's Unlawfully Prolonged Occupation: Consequences Under An Integrated Legal Framework,” *European Council On Foreign Relations* 217 (June, 2017): 7.

³⁵ S/RES/478(1980) <<https://digitallibrary.un.org/record/25618?v=pdf>> (4 Kasım 2024).

³⁶ S/RES/904(1994) <<https://digitallibrary.un.org/record/184518?v=pdf>> (7 Kasım 2024).

³⁷ S/RES/1322(2000) <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/679/37/pdf/n0067937.pdf>> (7 Kasım 2024).

altındaki Filistin toprakları” ifadesi kullanılmış³⁸; 3 Aralık 2003 tarihli kararında İsrail’in Filistin’de duvar inşa etmesinin hukuki sonuçlarına ilişkin Divan’dan danışma görüşü istenirken “*işgalci kuvvet İsrail’in Doğu Kudüs dahil işgal edilmiş Filistin topraklarında ve çevresinde inşa ettiği duvar*” ifadesine yer verilerek³⁹ Divan tarafından gerçekleştirilen incelemenin kapsamı, yalnızca 1967 sonrasında İsrail’in kontrolüne giren bölge ile sınırlı tutulmuştur⁴⁰. Genel Kurul, 21 Aralık 2017 tarihli kararında ise başlangıcını 1967 olarak kabul ettiği İsrail işgalin sona erdirilmesini vurgularken, Kudüs’ün nihai statüsü meselesinin Birleşmiş Milletler kararları doğrultusunda müzakereler yoluyla çözülmesi gerektiğini belirtmiştir⁴¹.

³⁸ UNGA, “Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory,” (A/RES/ES-10/10) 7 May 2002 <<https://digitallibrary.un.org/record/464228?ln=en&v=pdf>> (7 Kasım 2024).

³⁹ UNGA, “Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory,” (A/ES-10/L.16) 3 December 2003 <<https://digitallibrary.un.org/record/507586?ln=en&v=pdf>> (7 Kasım 2024).

⁴⁰ 2024 tarihli Danışma Görüşünde de 1967 tarihi vurgulanmış; Genel Kurul tarafından yapılan talebin bölgesel kapsamı, “*Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze Şeridi’ni kapsayan 1967’den beri işgal edilen Filistin toprakları*” olarak ifade edilmiştir. Divan da kararında, İsrail’in yerleşim politikasının 1967- 2005 yılları arasında Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze Şeridi’ni kapsadığını ancak İsrail yerleşimlerinin 2005’te Gazze Şeridinden çıkarılması sebebiyle incelemesini Batı Şeria ve Doğu Kudüs ile sınırlandırdığını; İsrail’in 2005’e kadar Gazze Şeridinde izlediği politikanın ise Batı Şeria ve Doğu Kudüs’te izlediğinden önemli ölçüde farklı olmadığını belirtmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para.114.

⁴¹ UNGA, “Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2017,” (A/RES/ES-10/19) 22 December 2017 <<https://digitallibrary.un.org/record/1468436?v=pdf>> (7 Kasım 2024). Bunun yanında Filistin’in de üyesi olduğu İslam İşbirliği Teşkilatı’nın, 6 Aralık 2017’de Amerika Birleşik Devletleri tarafından Kudüs’ün İsrail’in başkenti olarak tanınmasına ve Büyükelçiliğin Kudüs’e taşınmasına ilişkin açıklaması (Statement by President Trump on Jerusalem, December 6, 2017 <<https://www.theguardian.com/world/2017/dec/06/trump-recognise-jerusalem-israel-capital-move-us-embassy-white-house>> (7 Kasım 2024)) üzerine yayınladığı bildiride, “*Doğu Kudüs dahil olmak üzere işgal altındaki Filistin toprakları*” ibaresini kullandığı görülmektedir (“Final Communiqué of the Extraordinary Islamic Summit Conference to Consider the Situation in Wake of Us Administration’s Recognition of the City of Al-Quds Al-Sharif as the so-Called Capital of Israel, the Occupying Power, and Transfer of the Us Embassy to Al-Quds (13 December 2017)” <<https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=1699&refID=1073>> (7 Kasım 2024)). Gerek Birleşmiş Milletler organlarının gerekse İslam Teşkilatı’nın söz konusu kararlarıyla sergilediği yaklaşım, Batı Kudüs’te İsrail’in egemenliğinin benimsendiğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır (Ali

İsrail'in Filistin topraklarındaki “işgalci devlet” statüsü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun ve Güvenlik Konseyi’nin çeşitli kararıyla bir biçimde tespit edilmiştir. Ancak Uluslararası Adalet Divanı’nın, Birleşmiş Genel Kurulu’nun talebiyle İsrail’in Doğu Kudüs dahil işgal altındaki Filistin topraklarında duvar inşa etmesinin hukuki sonuçlarını ele aldığı İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları Danışma Görüşü⁴² İsrail’in “işgalci devlet”, Filistin’in “işgal altında bulunan toprak” statüsünün geniş bir biçimde ortaya konulması bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Divan, Duvar Danışma Görüşü’nde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi kararlarını dikkate alarak işgal altında olan toprakları, İsrail ülkesinden ayıran sınırın, İsrail ve Ürdün arasında 3 Nisan 1949 tarihinde Rodos’ta imzalanan andlaşma ile İsrail ve Arap kuvvetleri arasındaki ateşkes sınırlarını belirleyen “Yeşil Hat (Green Line)”⁴³ olduğunu belirtmiş⁴⁴; dolayısıyla Yeşil Hattın doğusuna kadar uzanan Batı Şeria dahil, İngiliz mandasının üzerine kurulduğu bütün Filistin topraklarının, 1967 silahlı

Osman Karaoğlu, “Towards a Tale of Two Cities West Jerusalem and International Law in 21st Century,” *Law & Justice Review* 12 (2021): 245).

⁴² Danışma Görüşü, IV. Cenevre Sözleşmesi ile birlikte uluslararası hukukun bütün kural ve ilkeleri ve ilgili Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi kararları ışığında, işgalci güç İsrail’in, Genel Sekreterin raporunda tanımlandığı ve işaret edildiği şekliyle Doğu Kudüs ve çevresini de içeren işgal altındaki Filistin topraklarında duvar inşa etmesinin hukuki sonuçlarını ele almaktadır. Divan inşa edilen bu yapıya ilişkin Genel Kurul kararlarında yer alan “duvar” terminolojisini kullanmayı tercih etmiştir. Duvar, Doğu Kudüs dahil işgal altındaki Filistin toprakları ve İsrail ülkesinde inşa edilmiştir. Danışma görüşü ise duvarın sadece Doğu Kudüs dahil işgal altındaki Filistin topraklarında yer alan kısmına ilişkindir. *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 1, 67.

⁴³ Güvenlik Konseyi, 16 Kasım 1948 tarih 62 sayılı kararla, “Filistin’in her yerinde ateşkes ilan edilmesine” karar vermiş ve çatışmanın son bulması için anlaşma (agreement) yapılması üzerine taraflara çağrıda bulunmuştur. Karara uygun olarak Birleşmiş Milletler’in arabuluculuğu ile 1949’da İsrail ve diğer komşu devletler arasında genel ateşkes anlaşmaları (armistice agreements) akdedilmiştir. İsrail ve Ürdün arasında 3 Nisan 1949 tarihinde Rodos’ta imzalanan andlaşma ile İsrail ve Arap kuvvetleri arasındaki ateşkes sınırlarını belirleyen hat tespit edilmiştir. Sınır haritalarda kullanılan renk sebebiyle “Yeşil Hat” olarak adlandırılmıştır. Andlaşmaya göre her iki tarafın askeri ya da paramiliter unsurları, her ne amaçla olsun, ateşkes sınır hattının ötesine geçmeyecek ya da onu aşmayacaktır ve ateşkes sınır hattı, gelecekteki ülkesel düzenlemeler veya sınır çizgileri ya da tarafların bunlarla ilgili iddialarına halel getirmeyecektir. *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 72.

⁴⁴ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 78.

çatışmalarında, İsrail kuvvetleri tarafından işgal edildiğini tespit etmiştir⁴⁵. Divan’a göre, duvarın davaya konu kısmının inşa edildiği toprakların, uluslararası hukuka göre statüsü işgal altındaki topraklardır ve İsrail de işgalci devlettir⁴⁶.

Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin de İsrail’in bu bölgelerdeki işgalci statüsünü bir biçimde onadığı görülmektedir. Filistin Yönetimi’nin, Mahkeme’nin yargı yetkisini tanımaya ilişkin 1 Ocak 2015 tarihli bildirimine istinaden Savcılık, Ön Yargılama Dairesi’nden Mahkeme’nin yer bakımından yargı yetkisinin kapsamına ilişkin bir inceleme yapmasını talep etmiştir⁴⁷. I Numaralı Ön Yargılama Dairesi 5 Şubat 2021 tarihli kararında, Mahkeme’nin yer bakımından yetkisinin 1967’den bugüne İsrail tarafından işgal edilen; Doğu Kudüs de dahil olmak üzere Batı Şeria ve Gazze Şeridi’ni kapsadığını kabul edip sonuçlandırarak⁴⁸ İsrail’in bu bölgelerde işgalci statüsünde olduğunu tespit etmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi I Numaralı Ön Yargılama Dairesi’nin kararı, İsrail’in Gazze Şeridi’nde de işgalci statüsüne sahip olduğunu belirtmesi bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Zira 1967 tarihli Altı Gün Savaşı sonrasında Gazze Şeridi’nde İsrail tarafından başlatılan ve 38 yıl boyunca devam eden askeri işgal, 2005’te İsrail’in -tek taraflı kararına (Israel’s Disengagement Plan) dayanan- çekilmesiyle birlikte sona ermiş ve bölgede iskân edilen İsrailli yerleşimciler de bölgeden tahliye edilmiştir⁴⁹. Ancak İsrail, Gazze Şeridi’nden çekilmiş olsa da hava sahasını ve karasularını

⁴⁵ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 73.

⁴⁶ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 78.

⁴⁷ Statement of ICC Prosecutor Bensouda on the Conclusion of the Preliminary Examination of the Situation in Palestine, and Seeking a Ruling on the Scope of the Court’s Territorial Jurisdiction <<https://www.un.org/unispal/document/statement-of-icc-prosecutor-bensouda-on-the-conclusion-of-the-preliminary-examination-of-the-situation-in-palestine-and-seeking-a-ruling-on-the-scope-of-the-courts-territorial-jurisdiction/>> (30 Haziran 2024).

⁴⁸ ICC, Pre-Trial Chamber I Decision, Decision on the ‘Prosecution request pursuant to article 19(3) for a ruling on the Court’s territorial jurisdiction in Palestine, No. ICC-01/18, 5 February 2021 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2021_01165.PDF> (2 Temmuz 2024).

⁴⁹ Ahmet Hamdi Topal, “27 Aralık 2008- 18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı ve Uluslararası Ceza Hukuku,” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XII, s. 1-2 (2008): 1091.

kontrol altında tutmaya devam ederek hava ve deniz yoluyla gerçekleştirilen mal sevkiyatına ve insan giriş çıkışına izin vermemiş; Altı Gün Savaşı sonrasında kurduğu ve işgalin kalıcı hale gelmesinde önemli oynayan yerleşim birimlerinin sayısını, 2005 yılında tek taraflı bir çekilme planıyla boşalttığı Gazze dışındaki işgal topraklarında hızla artırmış⁵⁰, bölgeye yönelik sağlık ve elektrik, su, telekomünikasyon gibi altyapı hizmetlerinin sunulmasında tek belirleyici güç olmaya devam etmiş dolayısıyla resmi olarak askerlerini çekse ve yerleşimcileri tahliye etse de fiilen işgalci güç olarak bölgedeki varlığını sürdürmüştür⁵¹. 7 Ekim 2023 saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler ise İsrail'in bu statüsünü daha belirgin hale getirmiştir⁵². Gazze Şeridi'nin bir yol (Netzarim Road) kullanılarak çevrenmesi ve

⁵⁰ İnsan Hakları Konseyi, 1 Kasım 2020 ile 31 Ekim 2021 tarihleri arasındaki dönem kapsamında, İsrail'in hukuk dışı yerleşimlerini konu alan 2022 tarihli raporda bu hususa dikkat çekerek Doğu Kudüs dahil Batı Şeria'da İsrail yerleşimlerinin hızlı bir şekilde devam ettiğini; yerleşimcilerin 13 yeni ileri karakol kurarak on yıllık artış eğilimini sürdürdüğünü belirtmiştir. UNHCR, "Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan," (A/HRC/49/85), 28 April 2022, para. 3, 9 <<https://digitallibrary.un.org/record/3985273?ln=en&v=pdf>> (4 Eylül 2024). Filistin topraklarında inşa edilen yerleşim birimleri ve ileri karakollar hakkında bilgi için bkz. Mehmet Özyürek, "İşgal, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları: İsrail Yerleşim Birimleri," içinde *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*, Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023) 283.

⁵¹ İsrail'in bölgede işgalci güç olarak varlığını sürdürdüğünü destekleyen görüşler için bkz. Report of the Panel of Experts in International Law, Panel of Experts in International Law (Convened by the Prosecutor of the International Criminal Court), 20 May 2024, para. 27; UNHRC, "Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel," (A/HRC/56/26), 27 May 2024, para. 7 <<https://digitallibrary.un.org/record/4051243?ln=en&v=pdf>> (29 Temmuz 2024). Benzer yönde bkz. Topal, "27 Aralık 2008–18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı," 1094, dp. 4; Bothe, *Expert Opinion*, 2; Azarova, "Israel's Unlawfully Prolonged Occupation," 6. Divan'ın 2024 tarihli Doğu Kudüs dahil İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İsrail'in Politikaları ve Uygulamalarından Kaynaklanan Hukuki Sonuçlar Danışma Görüşü de Divan'a yönelen talebin mahiyeti itibarıyla Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun bu yöndeki iradesini yansıtmakta, söz konusu toprakların İsrail işgali altında olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bkz. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, I.C.J.*, 19 July, 2024, para. 86 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-00-en.pdf>> (26 Temmuz 2024).

⁵² Divan 2024 tarihli Danışma Görüşünde, İsrail'in bölge üzerinde sahip olduğu kontrol unsurlarının 7 Ekim 2023 itibarıyla daha belirgin hale geldiğine dikkat çekmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 93.

bölgede yaklaşık bir kilometre genişliğinde bir tampon bölge oluşturulması, yardım taşıyan araçların denetlenmesi, Filistinli otoritenin bölgedeki sivil kontrolünün ortadan kaldırılması, İsrail'in, Gazze Şeridi'nin en azından kuzeyi üzerinde etkin kontrol uyguladığını; 2024 Mart ayında Şifa Hastanesi'ne yapılan silahlı saldırı ve geri çekilme ise İsrail askeri kuvvetlerinin kısa bir süre içinde bölgenin fiziksel kontrolünü tamamen ele geçirme kapasitesine sahip olduğunu göstermektedir⁵³.

Uluslararası Adalet Divanı da 2024 tarihli Danışma Görüşünde, İsrail'in 1967'den beri Batı Şeria ve Kudüs'te işgalci güç olduğunu ve sonraki olayların, söz konusu bölgelerin işgal altındaki toprak veya İsrail'in işgalci güç statüsünü değiştirmedikçe kabul ettiği Duvar Danışma Görüşüne atıfla, Gazze Şeridi'nin 1967'de İsrail tarafından işgal edilen toprakların ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiş⁵⁴; İsrail'in, -2005'te bölgeden askeri varlığını geri çekmesine rağmen- Gazze Şeridi üzerinde kara, deniz ve hava sınırlarının kontrol altına alınması, insan ve mal hareketlerine kısıtlamalar getirilmesi, ithalat ve ihracat vergilerinin toplanması ve tampon bölge üzerinde askeri kontrol sağlanması dahil olmak üzere belirli temel otorite unsurlarını kullanabildiğini ve kullanmaya devam ettiğini tespit ederek Gazze Şeridi üzerinde etkin kontrolü ölçüsünde işgal hukukundan doğan yükümlülüklerinin devam ettiğini belirtmiştir⁵⁵.

Divan'ın işgal altındaki Filistin topraklarının parçalanmış ayrı bölgeler değil, tek bir bölgesel birim olduğunu kabul etmesi ve sonrasında İsrail'in, Gazze Şeridi'nde de etkin kontrolü ölçüsünde işgal hukukundan doğan

⁵³ Orna Ben-Naftali, "Aayel Gross vd., Legal Opinion on the Status of Israel in the North of Gaza," (1 April 2024) para. 5-9 <<https://static.gisha.org/uploads/2024/04/Legal-Opinion-on-the-status-of-Israel-in-the-north-of-Gaza-EN.pdf>> (8 Ağustos 2024).

⁵⁴ Divan, 2024 tarihli Danışma Görüşünde işgal altındaki Filistin topraklarının parçalanmış ayrı bölgeler değil, tek bir bölgesel birim olduğunu teyit etmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 78, 87-8.

⁵⁵ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 93-4. Divan'ın "...etkin kontrol ölçüsünde" şeklindeki yorumunun, işgalin bir biçimde devam ettiği veya işgal sona erdikten sonra dahi devletin işgal hukukundan kaynaklanan bazı yükümlülüklerinin sürdüğü şeklinde okunabileceği belirtilmektedir (Marko Milanovic, "The Occupation of Gaza in the ICJ Palestine Advisory Opinion," (EJIL Talk, 23 July 2024) <<https://www.ejiltalk.org/the-occupation-of-gaza-in-the-icj-palestine-advisory-opinion/>> (8 Ağustos 2024).

yükümlülüklerinin devam ettiğini belirtmesi, Duvar Danışma Görüşü’den farklı olarak, Gazze Şeridi’nin de İsrail işgali altında olduğu kabulüne işaret etmesi bakımından önemlidir⁵⁶.

II. İSRAİL’İN İŞGAL HUKUKUNDAN DOĞAN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

İsrail’in Filistin topraklarında işgalci statüsüne sahip olması, İsrail’in işgal hukuku olarak nitelendirilen 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi ve Buna Ekli Düzenlemeleri, IV. Cenevre Sözleşmesi’ni ve 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin I Numaralı Protokol’ü⁵⁷ gündeme getirmektedir.

İsrail’in taraf olmadığı 1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ve Buna Ekli Düzenlemelerin günümüzde uluslararası teamül kuralı haline geldiği kabul edilmektedir⁵⁸. IV. Cenevre Sözleşmesi ise İsrail tarafından 12 Ağustos 1949 tarihinde imzalanmış, 6 Temmuz 1951 tarihinde onaylanmış, 6 Ocak 1952 tarihinde İsrail bakımından yürürlük kazanmıştır⁵⁹. Buna karşın İsrail, 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol’e taraf değildir. Dolayısıyla

⁵⁶ Bu noktada belirtmek gerekir ki Divan’ın ilgili Danışma Görüşünde IV. Cenevre Sözleşmesi’nin, Sözleşme’ye taraf iki veya daha fazla arasında silahlı çatışma çıkması durumunda işgal altında herhangi bir toprakta uygulanacağını ifade ederek Danışma Görüşüne konu meselenin insancıl hukuk kapsamında hukuki çerçevesini, bu Sözleşme ve teamül hukuku olarak belirlemesi, söz konusu bölgelerin İsrail işgali altında bulunduğu ilişkin kabulünün bir diğer göstergesi olarak yorumlanabilir. Ki Divan kararın devamında da tek bir bölgesel birim olarak kabul ettiği Filistin topraklarında İsrail işgalinin 57 yıldan fazla sürdüğüne dikkat çekmektedir (*Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 96, 104).

⁵⁷ Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I), United Nations, *Treaty Series*, vol. 1125 (p.3).

⁵⁸ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 96; *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 89; *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996 (I), p. 226*, para. 75 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>> (9 Kasım 2024); Judgment of the International Military Tribunal of Nuremberg, 30 September and 1 October 1946, s. 80 <<https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/>> (9 Kasım 2024).

⁵⁹ <<https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280158b1a>> (14 Haziran 2024).

işgal altında bulunan Filistin topraklarında IV. Cenevre Sözleşmesi ve teamül kuralına dönüştüğü kabul gören 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi ve Buna Ekli Düzenlemeler ve teamül kuralı niteliği arz ettiği ölçüde 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol, İsrail'in yükümlülüklerinin temel kaynağı teşkil etmektedir.

IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 2. maddesinin⁶⁰ ilk fıkrasına göre, savaş hali tanınmış olsun veya olmasın, iki sözleşmeci taraf arasında silahlı bir çatışma var olduğunda⁶¹ ve ikinci fıkrasına göre ise sözleşmeci taraflardan birinin ülkesinin tamamen veya kısmen işgal edilmiş olması durumunda, bu işgal silahlı bir direnişle karşılaşmasa dahi Sözleşme uygulanacaktır. Sivillerin savaş sırasında korunmasının güvence altına alınması amacından hareketle Sözleşme'nin uygulama alanı, taraflardan birinin egemenliğinde olmayan toprakları hariç tutar şekilde sınırlandırılmayacaktır⁶². Maddenin üçüncü

⁶⁰ 1949 tarihli IV. Cenevre Sözleşmesi md. 2, "1- Sulh zamanında yürürlüğe girecek olan hükümleri hariç, işbu Sözleşme harp ilânında yahut iki veya müteaddit Yüksek Akit Taraf arasında çıkabilecek silahlı anlaşmazlık halinde, harp hali bunlardan biri tarafından tanınmasa dahi uygulanacaktır. 2- Sözleşme, aynı zamanda, Yüksek Akit Taraflardan birinin topraklarının kısmen veya tamamen işgali halinde, bu işgal hiçbir askeri mukavemetle karşılaşmasa dahi uygulanacaktır. 3- Anlaşmazlık halinde Devletlerden biri işbu Sözleşmeye taraf teşkil etmiyorsa, buna taraf olan Devletler karşılıklı münasebetlerinden Sözleşmeye bağlı kalacaklardır. Bundan başka bu Devletler, taraf olmayan Devletçe Sözleşme hükümleri kabul ve tatbik edildiği takdirde, o Devlete karşı Sözleşme ile bağlı olacaklardır." şeklindedir.

⁶¹ Divan da Duvar Danışma Görüşünde bu hususu teyit etmiş; Sözleşme'nin uygulanması için öngörülen iki şartın yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 95.

⁶² Divan, Duvar Danışma Görüşünde Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarına atıfla, Sözleşme ile sivillerin savaş sırasında korunmasının güvence altına alınmasının amaçladığını belirterek bu yönde yorumda bulunmuştur. Divan vardığı yargısını, IV. Cenevre Sözleşmesi'nin İsrail işgali altında olan topraklarda uygulanacağını belirten taraf devletlerin, 15 Temmuz 1999 ve 5 Aralık 2001 tarihli bildirileri; Kızılhaç Komitesi'nin 5 Aralık 2001 tarihli bir deklarasyonu ve Genel Kurul'un 10 Aralık 2001 tarih 56/60 sayılı ve 9 Aralık 2003 tarih, 58/97 sayılı kararlarıyla; Güvenlik Konseyi'nin 15 Eylül 1969 tarih 271(1969) sayılı, 22 Mart 1979 tarih 446 (1979) sayılı, 20 Aralık 1990 tarih 681 (1990) sayılı, 18 Aralık 1992 tarih 799(1992) sayılı, 18 Mart 1994 tarih 904(1994) sayılı kararlarıyla desteklemiştir. Bu bağlamda Divan, İsrail'in 6 Temmuz 1951'den, Ürdün'ün ise 29 Mayıs 1951'den beri herhangi bir çekince konulmaksızın Sözleşme'ye taraf olduğunu; Filistin'in ise 7 Haziran 1982 tarihli bildiri ile Sözleşme'yi uygulamak üzere tek taraflı bir taahhütte bulunduğu belirterek Sözleşme'nin çatışmadan önce Yeşil Hattın doğusunda kalan ve çatışma sırasında İsrail tarafından işgal edilen ve önceki açık ve net statüleri ile ilgili herhangi bir soruşturmaya gerek olmayan Filistin topraklarında uygulanabileceği sonucuna varmıştır.

fıkrasına göre ise taraf olmayan devlet hükümleri uygulamayı kabul ederse, bütün taraf devletler ona karşı da Sözleşme'yi uygulamakla yükümlüdür. Çatışmanın taraflarından biri Sözleşme'ye taraf olmasa bile, taraflar kendi aralarındaki ilişkilerde Sözleşme ile bağlıdır.

İşgal hukukunu teşkil eden bu kurallar sistemi kapsamında işgal ettiği toprakları, egemen niteliğine sahip olmaksızın, geçici süre ile idare etme yetkisine sahip kabul edilen işgalci devlete ait en temel yükümlülük ise bu topraklardaki yerel halkın menfaatini ve refahını gözetmektir. Lahey Sözleşmesi'ne Ekli Düzenlemeler'in 43. maddesi ve IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 47. ve 64. maddeleri gereğince işgalciye, mutlak surette engellenmediği sürece⁶³ işgal ettiği topraklardaki hukuki düzeni değiştirme yetkisi verilmemekte; işgalcinin, işgal altındaki topraklarda yürürlükte olan hukuka saygı gösterme gerekliliği çerçevesinde, bu topraklardaki mevcut durumun -insancıl hukuk temel ilkeleri olan askeri gereklilik, ayırım gözetme, gereksiz acıya sebep olmama, sadakat ilkeleri çerçevesinde- olabildiğince korunması öngörülmektedir⁶⁴.

Lahey Sözleşmesi'ne Ekli Düzenlemelerin 43. maddesine göre işgalci güç, işgal ettiği topraklarda yürürlükte olan hukuka saygı göstermekle yükümlüdür. İşgalci gücün yetki ve görevlerinin niteliği ve kapsamı, işgalin gerçekleştiği koşullara göre değişmemektedir⁶⁵. Cenevre Sözleşmesi'nin 64. maddesinin ikinci fıkrası da işgalci devlete verilen yetkinin sınırlarını, işgal altındaki toprakların halkını, Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmesini, toprakların düzenli yönetimini sürdürmesini ve işgalci güçlerin veya yönetimin üyelerinin ve mallarının ve ayrıca bunlar tarafından kullanılan tesislerin ve iletişim hatlarının güvenliğini sağlamasını mümkün kılacak

Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, para. 91, 95-9, 101.

⁶³ IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 64. maddesi, söz konusu istisnai hal bakımından Lahey Sözleşmesine Ek Düzenlemelerin 43. maddesinden daha belirgin ve açık bir düzenleme içermektedir. İki hükmün birbirini tamamlar nitelikte okunması gerektiği öngörülmektedir. Söz konusu hükümlere ilişkin detaylı analiz için bkz. Ünlü, *Filistin'de İşgal İdaresi*, 86-93.

⁶⁴ İşgal eden devletin hak ve yükümlülükleri hakkında detaylı analiz için bkz. Tütüncü, *İnsancıl Hukuk*, 142-155; Bothe, *Expert Opinion*, 3-4. Gökhan Albayrak, "Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler," *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, s. 2 (2020): 451-3, 459-464; Ünlü, *Filistin'de İşgal İdaresi*, 81-124.

⁶⁵ İşgal, askeri gerekliliğe cevap veren geçici bir durumdur. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 105.

gerekli hükümlere tabi tutulması şeklinde çizerek Lahey Sözleşmesi Ekli Düzenlemeler ile öngörülen yükümü tamamlamaktadır.

İşgalci gücün yetkilerini belirleyen normatif çerçeve, askeri gereklilik ile işgal edilen topraklardaki nüfusun korunması zorunluluğunu dengelemektedir⁶⁶. Çünkü nihayetinde işgal geçici bir rejimdir. Denetim altına alınan ülkenin tümü işgal altında olsa dahi, işgal devletinin ülkesini oluşturmamakta, diğer bir deyişle işgal edilen topraklar, bu rejim süresince işgalci devletin ülkesinin bir parçası olarak kabul edilmemektedir. İşgalin uzun süreli olması, devleti insancıl hukuktan doğan yükümlülüklerinden kurtarmadığı gibi bu hukuki rejim gereğince devlete verilen sınırlı yetkileri de genişletmemektedir⁶⁷.

A. İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarındaki Hukuk Dışı Yerleşimleri

1907 tarihli Lahey Sözleşmeleri ve Buna Ekli Düzenlemeler ve IV. Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde işgalci devlet bakımından öngörülen temel yükümlülük, en basit haliyle, bölgenin demografik yapısını bozan yerleşim politikalarının uygulanmamasıdır. Bu kuralın en belirgin görünümü ise IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesidir⁶⁸. Maddeye göre, işgalci devlet, işgal

⁶⁶ Azarova, "Israel's Unlawfully Prolonged Occupation," 2.

⁶⁷ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 107-9.

⁶⁸ 1949 tarihli IV. Cenevre Sözleşmesi md. 49, "1- Himaye gören şahısların, işgali altındaki topraklardan şağıl devletin kendi topraklarına veya işgal edilmiş olsun olmasın başka bir devletin topraklarına ferdi olarak veya kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri, her ne sebeple olursa olsun, yasaktır. 2- Mamañih, şamil devlet, halkın emniyeti veya mücbir askeri sebepler icap ettirirse, muayyen bir işgal mıntıkasının kısmen veya tamamen tahliyesine tevessül edebilir. Tahliyeler, himaye gören şahısların buna maddeten imkân olmadığı haller müstesna ancak işgal altındaki topraklarda yer değıştirmelerini intaç edebilir. Bu suretle tahliye edilen halk, bu mıntıkada muhasamat sona erer ermez tekrar yerlerine iade olunacaktır. 3- Şamil devlet, bu tahliye ve nakillere tevessül ederken, himaye gören şahısların imkân nispetinde münasip tesisata kabul edilmelerini, yer değıştirmelerin memnuniyeti mucip sıhhat, hıfzısıhha, emniyet ve iaşe şartları altında vukubulmasını ve aynı aile efradının birbirlerinden ayrılmamalarını temin edecek surette hareket eyleyecektir. 4- Hâmi devlet; nakillerden ve tahliyelerden, vuku bulur bulmaz, haberdar edilecektir. 5- Şamil devlet, halkın emniyeti ve mücbir askeri sebepler zaruri kılmadıkça, himaye edilen şahıslar harp tehlikelerine bilhassa maruz mıntikalarda alıkoyamaz. 6- Şamil devlet, işgal ettiği topraklara bizzat kendi halkının bir kısmını tehcir veya nakledemez." şeklindedir.

ettiği topraklara bizzat kendi halkının bir kısmını tehcir veya nakledemez. İşgal topraklarında yaşayan bireylerin, sivillerin güvenliği gerekli kılmadıkça veya zorunlu askeri gereklilikler⁶⁹ haricinde, başka bir devlet topraklarına ferdi veya kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri yasaktır. Dolayısıyla işgalci devletin halkının bölgeye; işgal topraklarında yaşayan bireylerin ise bölgeden tehcirini veya naklini engelleyen iki yönlü bir yasak vardır.

İsrail'in ise işgali altındaki Filistin topraklarında bu temel yüküme aykırı bir şekilde, bölgeye İsrailli vatandaşların yerleştirilmesi ve Filistinli vatandaşların bölgeden tahliye edilmesi üzerine ikili bir uygulama üzerinden bölgenin demografik yapısını bozmayı hedefleyen bir politika izlediği görülmektedir.

İşgal altında bulunan Filistin topraklarına İsrailli vatandaşların yerleştirilmesi, İsrail'in Sözleşmelerin söz konusu hükümlerine aykırı olarak işgal topraklarının demografik yapısını değiştiren yerleşim politikasının ilk ayağını teşkil etmektedir. İsrail yerleşimleri genel itibarıyla “*yerleşim yerleri (settlements)*” ve İsrail iç hukukuna aykırı olarak kurulan “*ileri karakollar (outposts)*” şeklinde gerçekleşmektedir. İleri karakollar, İsrail iç hukukuna aykırı olarak kurulsa da İsrail karakolları yasallaştırmak için düzenli olarak geriye dönük adımlar atmakta ve sürdürülebilmeleri için gerekli altyapıyı sağlamaktadır⁷⁰. Dolayısıyla yerleşim yerleri ve ileri karakollar arasındaki teknik ya da hukuki ayırım, söz konusu toplulukların İsrail'in yerleşim politikasının bir parçasını oluşturup oluşturmadığını tespit etmek açısından önemsiz kalmaktadır⁷¹.

İsrail Merkez İstatistik Bürosu tarafından raporlanan ve birçok İnsan Hakları Konseyi raporunda yer verilen İsrail işgali altındaki Filistin topraklarındaki yerleşimci nüfusu, bu nüfusun artış hızı ve İsrailli yerleşimcilere verilen izin/ruhsat oranı ve devamında başlayan inşaa sayısı,

⁶⁹ Askeri gereklilik, insancıl hukuk kurallarına riayeti güvence altına alan, temel önemi haiz bir ilke olarak kabul görmekte; ilkenin uygulanması, ilgili insancıl hukuk düzenlemelerinde bu ilkeye atıf yapılmış olmasına bağlanmaktadır. İlke hakkında detaylı inceleme için bkz. Gökhan Güneysu, “Askeri Gereklilik İlkesi Ve Uluslararası İnsancıl Hukuk,” *Ankara Barosu Dergisi*, 2014 (4): 93-107.

⁷⁰ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 112, 116.

⁷¹ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 112.

hızla artan bir biçimde ileri karakollar kurulması⁷² İsrail'in işgal altında bulunan bu bölgeye uluslararası hukuk kural ve ilkelerine aykırı bir biçimde kendi nüfusunu naklettiğini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

İsrail, işgal altındaki toprakları “devlet arazisi (*State land*)”, kapalı askeri bölgeler, milli parklar ve arkeolojik alanlar olarak belirleyerek kademeli olarak ele geçirmekte ve münhasıran İsrail'in kullanımına tahsis etmektedir⁷³. İsrail, yerleşim yerlerinin planlanmasında, altyapı çalışmalarında, imarında ve geliştirilmesinde doğrudan yer alarak, sosyo-ekonomik çeşitli politikalarla İsrail vatandaşı kimselerin bu yerlere yerleşimini teşvik etmektedir⁷⁴. Bunun en önemli göstergelerinden biri

⁷² İsrail Merkez İstatistik Bürosu, 31 Aralık 2021 itibariyle 455.700 olan Yahudi İsrailli sayısının, 31 Aralık 2022 itibariyle Doğu Kudüs hariç Batı Şeria'da 468.300 olduğunu bildirmiştir. 18 Mayıs 2023 tarihinde ise Maliye Bakanı olarak görev yapan Smotrich, 500.000 yerleşimcinin daha Batı Şeria'ya taşınması için iki yıllık bir plan sunduğu bildirmiştir. UNGA, “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights,” (A/HRC/55/72) 1 February 2024, para. 9-15 <<https://digitallibrary.un.org/record/4039853?ln=en&v=pdf>> (21 Ekim 2024). Ayrıca bkz. UNGA, “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights,” (A/HRC/52/76) 15 March 2023, para. 5-24 <<https://digitallibrary.un.org/record/4008132?ln=en&v=pdf>> (21 Ekim 2024).

⁷³ İsrail'in bu politikalarının sonucu olarak C bölgesi arazisinin yaklaşık yüzde 70'i Filistinlilerin inşaat ve gelişimine kapalı hale gelmiş ve Doğu Kudüs'teki durum ciddi ölçüde değişmiştir. UNHRC, “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan,” (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 14-7, 21-2 <<https://digitallibrary.un.org/record/1298033?ln=en&v=pdf>> (4 Ekim 2024). 1995 tarihli Batı Şeria ve Gazze Şeridi Hakkında İsrail- Filistin Geçici Anlaşması (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II)) uyarınca Batı Şeria A, B ve C şeklinde 3 idari bölüme ayrılmaktadır (Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II)) <<https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185434/>> (2 Temmuz 2024)). Uluslararası Bağımsız Araştırma Komisyonu'nun 2022 tarihli rapora göre, sadece Batı Şeria'da 750.000 dönümden fazla arazinin devlet arazisi olarak ilan edildiği tespit edilmiştir. UNGA, “Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel- Note by the Secretary-General,” (A/77/328) 14 September 2022, para. 33 <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/591/34/pdf/n2259134.pdf>> (21 Ekim 2024).

⁷⁴ UNHRC, “Report of the independent international fact-finding mission to investigate the implications of the Israeli settlements on the civil, political, economic, social and cultural rights of the Palestinian people throughout the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem,” (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 20; UNHRC, (A/HRC/34/39) 13

bölgedeki yerleşim birimlerinin büyük bir kısmının İsrail tarafından “*ulusal öncelikli bölgeler (national priority areas)*” ilan edilmesi ve yerleşimcilere konut, eğitim hususunda devlet yardımı verilmesi ve sanayi ve turizm sektörlerine doğrudan teşvikler sunulmasıdır⁷⁵. İsrail, işgal topraklarına yerleşmek isteyen vatandaşlarına vergi indirimleri ve muafiyetleri sağlanması, yerleşimcilere enerji ve su kaynaklarına öncelikli erişim hakkı verilmesi, konut almak isteyenler için düşük kredi faizi ve uzun vade imkanı sunulması, bölgede istihdam edilen kamu personellerine daha yüksek maaş verilmesi, yerleşim birimlerinde tarım ve hayvancılık ile uğraşanlara ekonomik yardım ve eğitim programlarından oluşan çok yönlü destek sağlanması, yerleşimcilere hükümet tarafından finanse edilen yarı-sivil toplum kuruluşları aracılığıyla fon desteği verilmesi, özel işletmeler ve sanayi kuruluşları bakımından ise bazı vergi/harç indirimleri ve muafiyetleri tanınması⁷⁶ yoluyla⁷⁷ çok sayıda İsrail vatandaşının bölgeye yerleşmesini sağlamıştır. Öyle ki İsrail Merkez İstatistik Bürosu’nun 2012 tarihli verilerine göre son on yılda işgal

April 2017, para. 14, 23-31. UNESCO, “Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the occupied Palestinian territory, including Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan,” (A/53/163-E/1998/79) 14 July 1998, para. 21 <<https://digitallibrary.un.org/record/256705?ln=en&v=pdf>> (4 Eylül 2024). Uluslararası Adalet Divanı Danışma Görüşlerinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de çeşitli kararlarında İsrail’in bölgenin demografik yapısını değiştirmeyi amaçlayan yerleşim politikası ve uygulamalarının insancıl hukuk kurallarına aykırılık teşkil ettiğini belirtmiştir. Bkz. *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 120; UNSC, Resolution 2334 (2016), 23.12.2016 <<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2334>>; UNSC, Resolution 465 (1980) 01.03.1980 <<http://unscr.com/en/resolutions/doc/465>> (8 Temmuz 2024); *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 115-9.

⁷⁵ UNHRC, (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 22.

⁷⁶ İsrail tarafından bölgedeki özel işletmelere ve sanayi kuruluşlarına tanınan vergi/harç indirimleri ve muafiyetleri, Filistinliler arasında işsizliğin artmasına neden olduğu için yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren işletmeler için ucuz iş gücü yaratmaktadır. Bu durumsa işçi maliyetleri düşürmek isteyen işletmeler için teşvik edici bir rol oynamakta, işgal toprakları ve yerleşim birimleri sadece İsrail merkezli şirketlerin değil çok uluslu şirketlerin de çekim merkezi haline gelmektedir (Özyürek, “İsrail Yerleşim Birimleri,” 284-5). Ayrıca 2013 tarihli rapora göre, bölgede faaliyet gösteren şirketler/işletmeler, Filistinli işçilerin temel hak ve özgürlüklerinin ihlali ile sonuçlanan birçok uygulamayı gerçekleştirmekle birlikte; İsrail yerleşimlerin inşasını ve büyümesini doğrudan ve dolaylı olarak etkinleştirmekte ve kolaylaştırmaktadır (UNHRC, (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 96-9).

⁷⁷ UNHRC, (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 20-2.

bölgelerindeki yerleşimcilerin nüfusundaki artış, İsrail topraklarındaki nüfus artışından çok daha hızlıdır⁷⁸.

Bununla birlikte İsrail'in son yıllarda yerleşim yerleri ve toprak idaresi ile ilgili -yerleşimcilere yönelik hizmetlerin ve altyapının iyileştirilmesi de dahil- geniş idari yetkilerin askeri makamlardan, seçilmiş ve İsrail halkına karşı sorumlu olan İsrailli sivil yetkililere devredilmesini öngören yasal düzenlemeler yaptığı görülmektedir⁷⁹. Bu durumsa işgalci gücün, işgal ettiği ülkede kurduğu idarenin askeri nitelikte olması, bu topraklarda yapılan işlemlerin askeri emir ve talimatlardan teşekkül etmesi gerekliliğine aykırılık teşkil etmekte ve Filistin halkına karşı uzun süredir devam eden sistematik ayrımcılığı, baskıyı ve şiddeti kurumsallaştırmaktadır⁸⁰.

İsrail'in bu toprakların idaresine ilişkin söz konusu düzenlemeleri, teşvik uygulamaları, kamulaştırma eylemleri ve sonucunda şekillenen yerleşim politikası, bölgedeki Filistinlileri herhangi bir biçimde göçe zorlanmasa dahi tek başına IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesi ile üstlendiği yükümlülüklerin ihlalini teşkil etmektedir⁸¹. Zira Sözleşme gereğince işgalci gücün sivil nüfusunun, işgal edilen topraklara yerleştirilmesi, yerel nüfusun yerinden edilmesinden bağımsız bir biçimde yasaklanmaktadır⁸². Madde metninde “*sivillerin güvenliği gerekli kılmadıkça veya zorunlu askeri gereklilikler*” bakımından öngörülen istisnai düzenleme ise işgalci gücün bizzat kendi halkının işgal altında bulunan bölgelere tehcir veya naklini yasaklayan hüküm bakımından uygulama alanı bulmamaktadır⁸³.

⁷⁸ Yerleşimcilerin yıllık ortalama nüfus artış hızı (Doğu Kudüs hariç) %5,3 iken; İsrail'deki nüfus hızı % 1,8'dir. UNHRC, (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 28. İsrail'in Doğu Kudüs ve Batı Şeria'da sadece 1 Kasım 2020 ile 31 Ekim 2021 tarihleri arasındaki döneme ilişkin inşa ve ruhsat işlemlerine ve planlamalarına ilişkin tespit edilen istatistik veriler dahi İsrail'in uluslararası hukuk kuralları aykırı bir biçimde uyguladığı yerleşim politikasını ortaya koymaktadır. Bkz. UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para. 5-9.

⁷⁹ UNGA, (A/HRC/55/72) 1 February 2024, para. 5-8 <https://digitallibrary.un.org/record/4039853?ln=en&v=pdf> (21 Ekim 2024).

⁸⁰ Söz konusu yüküm işgalin, askeri gereklilikten doğan geçici bir rejim olması ile temellendirilmektedir. İşgal rejiminde erklerin duruma ilişkin bilgi için bkz. Ünlü, *Filistin'de İşgal İdaresi*, 80-102.

⁸¹ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 119.

⁸² *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 118.

⁸³ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 135.

Divan'ın İsrail'in, kendi halkının işgal edilen topraklara nakledilmesine/yerleştirilmesine ilişkin sistematik uygulamalarını ve bunun sonucunda şekillenen politikasını ilk olarak İsrail tarafından inşa edilen duvarın hukuki sonuçlarını ele aldığı 2004 tarihli Danışma Görüşünde değerlendirdiği görülmektedir. İsrail, duvarı, Batı Şeria'dan kaynaklanan terörist saldırılarla etkili bir şekilde mücadele etmek için yaptığını iddia etse de Divan duvarın, işgal altındaki Filistin topraklarında yaşayan yerleşimcilerin yaklaşık yüzde 80'inin dahil olduğu bir "kapalı alanı" kapsadığını ve İsrail Hükümeti tarafından planlanan güzergâhının, Doğu Kudüs dahil işgal altındaki Filistin topraklarındaki İsrail yerleşimlerinin bu alana nakledileceğine işaret ettiğini tespit etmiştir⁸⁴. Divan'a göre bu durum işgalci gücün, kendi nüfusunun bir kısmının işgal edilmiş topraklara transferini organize etmek veya teşvik etmek için alınan önlemleri de yasaklayan IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesinin ihlalini teşkil etmektedir⁸⁵.

İşgal altında bulunan Filistin topraklarında yaşayan yerel nüfusun bölgeden tehcirine, nakline sebep olan veya doğrudan ya da dolaylı biçimde göçe zorlayan uygulamalar ise İsrail'in Sözleşme hükümlerine aykırı olarak işgal topraklarının demografik yapısını değiştiren yerleşim politikasının diğer ayağını teşkil etmektedir. Zira IV. Cenevre Sözleşme'nin 49. maddesi ile işgal topraklarında yaşayan bireylerin, sivillerin güvenliği gerekli kılmadıkça veya zorunlu askeri gereklilikler haricinde, işgalci devletin veya işgal edilmiş olsun olmasın başka bir devlet topraklarına ferdi veya kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri yasaklanmakta ve işgalci devletin, işgal ettiği topraklara bizzat kendi halkının bir kısmını tehcir veya nakledemeyeceği belirtilerek işgalci devlet bakımından işgal ettiği toprakların demografik yapısını bozmama yükümlülüğü öngörülmektedir. Maddede işgalci devletin söz konusu yükümlülüğü bakımından öngörülen, sivillerin güvenliği ve zorunlu askeri gereklilikler istisnalarının uygulanması halinde ise söz konusu tehdit ve/veya gerekliliklerin ortadan kalkması halinde bu kimselerin geri dönebilecekleri belirtilerek istisnai düzenlemenin uygulama alanı sınırlandırılmakta ve dolaylı olarak aksi uygulamanın geçici önlem niteliği arz edeceği kabul

⁸⁴ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 119.

⁸⁵ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 120.

edilmektedir⁸⁶. Bu noktada ayrıca belirtmek gerekir ki bireylerin ferdi veya kitle halinde cebren nakilleri veya tehcirleri hususunda öngörülen yasak, sadece fiziksel zorlamayı içermemekte, bu yönde uygulanan sosyo-ekonomik veya diğer nitelikli baskı/şiddet araçlarını da kapsamaktadır⁸⁷.

1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek I Numaralı Protokol'ün 54. maddesi ise İsrail'in bölgenin demografik yapısını değiştirmeyi amaçlayan yerinden etme politikasını hayata geçirmek için başvurduğu şiddet araçlarıyla doğrudan ilgilidir. Protokol'ün 54. maddesinin, bu baskı araçlarını bir anlamda örneklemek yoluyla işgalci devletin yükümlülüklerine yer verdiği görülmektedir. Madde ile bir savaş yöntemi olarak sivilleri aç bırakmanın yasak olduğu belirtildikten sonra sivilleri aç bırakmak, sivillerin taşınmasına neden olmak ya da başka bir düşünceyle ya da başka hangi amaçla olursa olsun, taşıdıkları yaşamsal değer yüzünden düşman taraf ya da sivil halkı bunlardan mahrum bırakmak amacıyla, gıda maddeleri ve bu maddelerin üretimi için tahsis edilen tarım alanları, tarım ürünleri, sürü hayvanları, içme suyu tesisleri ve depoları ve sulama kanalları gibi halkın yaşamını sürdürmesi için vazgeçilmez olan mallara saldırmak, bunları yok etmek, ortadan kaldırmak ya da kullanılamaz hale getirmek yasaklanmaktadır⁸⁸. Protokol'ün bu hükmü IV. Cenevre Sözleşmesi'nin işgalci devleti, yerel halka gerekli gıda ve tıbbi malzeme sağlamakla yükümlü tutan 55. maddesi ile tamamlayıcı nitelik arz etmektedir. Dolayısıyla Protokol'ün ilgili hükmüne aykırı uygulamalar, Sözleşme'nin de 55. maddesi ile üstlenilen yükümlülüklerin ihlali ile sonuçlanabilmektedir⁸⁹.

İsrail'in, Filistinlileri bölgeden göçe, nakle ve/veya tehciye zorlayan politikalarının en önemli ve görünür baskı aracı ise şüphesiz güvenlik önlemi gerekçesiyle 2002 yılında Batı Şeria'da inşa etmeye başladığı güvenlik

⁸⁶ Bu bağlamda kalıcı ve belirsiz nitelikte uygulamaların IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 49. maddesinin ihlaliyle sonuçlanacağı kabul edilmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 146.

⁸⁷ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 145.

⁸⁸ 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek I Numaralı Protokol, md. 54/1-2.

⁸⁹ Divan da 2024 tarihli Danışma Görüşünde Mahkeme, işgalci gücün yerel halkın su da dahil olmak üzere yeterli gıda maddesine ulaşma yükümlülüğünün devam ettiğini belirtmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 124.

duvarıdır. Divan, inşa edilen duvarın hukuki sonuçlarını ele aldığı Danışma Görüşü'nde duvar inşasının, Filistin halkının bu bölgelerden ayrılmasına neden olduğu ölçüde, işgal altındaki Filistin topraklarının demografik yapısının bozulmasına yol açtığını tespit etmiştir⁹⁰. Divan'a göre duvarın inşası ve bu inşanın ilişkili olduğu yıkım, tahrip gibi ilişkili eylemler, nihayetinde tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte, halkın sağlık hizmetlerine, eğitim kurumlarına ve su kaynaklarına erişiminde zorlukların artmasına neden olmaktadır⁹¹. Zira özellikle Filistinlilerin geçim kaynaklarını teşkil eden seralar, zeytin ağaçları, su kuyuları, turuncgil ekinleri ve özel tarım arazileri gibi birçok mülke İsrail işgal güçlerince el konulduğu ve önemli tarım arazilerinin duvar inşasının ilk aşamasında yok edildiği ve bu yolla Filistinlilerin tarım arazileri, kuyular ve geçim kaynaklarıyla bağlantısının koparıldığı Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen incelemeler sonucunda birçok raporda tespit edilmiştir⁹². 7 Ekim 2023'te başlayan silahlı çatışmalar sonrasında rapor edilen belgelerde ise Filistinlilerin, tarım arazilerine, mülklere ve doğal kaynaklara zaten sınırlı olan erişimine mevcut kısıtlamalara ek olarak yeni sınırlandırmalar getirildiği ayrıca belirtilmektedir⁹³.

Filistinlilere ait mülklerin, tarım arazilerinin tahrip edilmesi, hasatına izin verilmemesi, mahsullere zarar verilmesi, tarımla uğraşan Filistinlilerin kendi topraklarına girişinin engellenmesi⁹⁴, uygulanan yerleşim politikaları sonucu Filistinlilerin su kaynakları başta olmak üzere doğal kaynakları kullanmaktan

⁹⁰ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 122.

⁹¹ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 133.

⁹² Özel mülklerin yıkılması ya da mülklere el konulması askeri hareketin kati olarak zaruri kıldığı haller dahilinde olmadığından IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 53. ve özel mülklerin müsadere edilemeyeceği, yağmanın yasak olduğu belirten Lahey Düzenlemeleri'nin 46. ve 52. maddelerinin ihlaline neden olmaktadır. Bu sebeplerle duvar inşası Sözleşme'nin ilgili hükümlerine aykırılık teşkil etmekte; Doğu Kudüs dahil işgal altındaki Filistin topraklarındaki İsrail yerleşimleri uluslararası hukuku ihlal etmektedir. Ayrıca duvarın inşası ve ilişkili olduğu rejim, *fait accompli* bir duruma yol açabilecek; *de facto* ilhaka eş değer sonuçlar doğurabilecek niteliktedir. *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 121, 132-3, 135, 137.

⁹³ UNGA, (A/HRC/55/72) 1 February 2024, para. 42.

⁹⁴ UNGA, "Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, and the Occupied Syrian Golan," (A/67/375) 18 September 2012, para. 19 <<https://digitallibrary.un.org/record/737461?ln=en&v=pdf>> (11 Temmuz 2024).

mahrum bırakılması⁹⁵, Filistin halkının göç etmesine ve/veya tehcirine sebep olmaktadır⁹⁶. İsrail'in askeri bölgeler oluşturmak suretiyle, evlerine ve geçim kaynaklarına hukuki sürece riayet edilmeksizin gerçekleştirilen toplu yıkımlar ve el koyma işlemleriyle Filistinlileri, bölgeden göçe, nakle ve/veya tehciye zorlayan uygulamalarının en bilinen örneklerinden birini, Bedevi toplulukları ve hayvancılıkla uğraşanlar kimselerin yerlerinden edilmesi teşkil etmektedir⁹⁷.

İsrail'in, Filistinlilerin mülklerine karşı yaptığı hukuka aykırı müdahaleler ise Filistin halkını bölgeden göçe, nakle ve/veya tehciye zorlayan bir diğer baskı aracını teşkil etmektedir. İsrail Merkez İstatistik Bürosu tarafından raporlanan ve birçok İnsan Hakları Konseyi raporunda yer verilen Filistin mülklerinin yıkım sayıları, bu sayıların yıllar içerisindeki hızlı artışı, Filistinliler tarafından yapılan izin/ruhsat başvurularının kabul oranı⁹⁸, 7 Ekim 2023'de başlayan silahlı çatışmalarla artan Filistinlilere yönelik İsrailli

⁹⁵ UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 29; UNGA, (A/67/375) 18 September 2012, para. 14.

⁹⁶ Filistin tarafından Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne yapılan 22 Mayıs 2018 tarihli başvuru da söz konusu hususlara dikkat çekilmiştir. Filistin başvurusunda Doğu Kudüs de dahil İsrail işgali altında bulunan Filistin topraklarında şiddet, zorlama ve baskı araçları kullanılarak insanlık dışı yaşam koşulları yaratıldığını, Filistinlilere ait doğal kaynakların, geçim kaynaklarının ve mülklerin tahrip edildiğini, bu mülklere hukuka aykırı biçimde el konulup Filistinli ailelerin zorla tahliye edildiğini ve bölgeye İsrailli yerleşimcilerin nakledildiğini belirterek bölgenin demografik yapısını değiştirmeyi amaçlayan bir yerinden etme politikası izlendiğini vurgulamıştır. Referral by the State of Palestine Pursuant to Articles 13(a) and 14 of the Rome Statute, 15 May 2024 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/2018-05-22_ref-palestine.pdf> (7 Temmuz 2024).

⁹⁷ UNHRC, "Human rights situation in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem," (A/HRC/24/30) 22 August 2013, para. 27-8 <<https://digitallibrary.un.org/record/762782?ln=en&v=pdf>> (8 Temmuz 2024); UNHRC, "Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the Occupied Syrian Golan," (A/HRC/31/43) 20 January 2016, para. 56-60 <<https://digitallibrary.un.org/record/825529?ln=en&v=pdf>> (8 Temmuz 2024); UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 44; UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para. 28-9.

⁹⁸ Sivil İdare Altyapı Başkanı 20 Temmuz 2023 tarihli açıklamasında, Filistinlilerin inşaa izin/ruhsat taleplerinin %90-95 oranında reddedildiğini, İsrail tarafından yapılan başvuruların ise %60-70 oranında onaylandığını belirtmiştir (<<https://main.knesset.gov.il/en/news/pressreleases/pages/press20723r.aspx>>). UNGA, (A/HRC/55/72) 1 February 2024, para. 34-7. Ayrıca bkz. UNGA, (A/HRC/52/76) 15 March 2023, para. 25-35.

yerleşimci şiddetinin yoğunluğu ve şiddet olaylarının sayısındaki önemli artış, İsrail güvenlik güçlerinin önlemek için gerekli tedbirleri almamasının yanında şiddet olaylarına destek vermesi, gerekli soruşturma ve cezalandırma işlemlerini yapmaması⁹⁹ bu uygulamaların Filistinlilerin bölgeden ayrılmaya zorlayan baskı/şiddet aracı olarak kullanıldığını ortaya koymaktadır. Zira İsrail tarafından, yıllar içinde artan bir biçimde, Filistinlilerin mülklerinin hukuka aykırı biçimde kamulaştırıldığı¹⁰⁰, istatistiksel olarak Filistinlilerin İsrail otoritelerinden herhangi bir sebeple inşa edecekleri mesken veya iş yerleri için ruhsat veya izin alabilmesi nerdeyse imkansız iken ruhsatsız olduğu gerekçesi öne sürülerek Doğu Kudüs dahil olmak üzere Batı Şeria’da bulunan Filistinlilere ait çok sayıda yapının yıkıldığı, insancıl hukuk kurallarına aykırı bir biçimde ve ayrımcı bir uygulama ile Filistin mülklerine cezai yıkım tedbirlerinin uygulandığı görülmektedir¹⁰¹.

Filistinlilerin ruhsat başvurularının kabulüne ilişkin istatistik değerler ve mülklerin yıkımına ilişkin sayısal veriler de bu gerçekliği ortaya koymaktadır. 2016-2018 yılları arasında Batı Şeria’da Filistinlilerin yaptığı bina yapım izni başvurularının %98’i reddedilmiştir¹⁰². İnsan Hakları Konseyi tarafından hazırlanan 2017 tarihli rapora göre, en yüksek sayıda yıkımın bulunduğu Batı Şeria’da 1988-2016 yılları arasında İsrail makamlarından izin alınmadan inşa edilen Filistinlilere ait yaklaşık 16.000 yapının yıkılması için 14.929 karar yayınlamıştır¹⁰³. Bununla birlikte Doğu Kudüs’teki yıkımların hızının da yıllar içerisinde dramatik bir artış gösterdiği kaydedilmiştir¹⁰⁴. Konsey’in, 1

⁹⁹ UNGA, (A/HRC/55/72) 1 February 2024, para. 16-33. Ayrıca bkz. UNGA, (A/HRC/52/76) 15 March 2023, para. 36-48.

¹⁰⁰ Uluslararası Bağımsız Araştırma Komisyonu (Independent International Commission of Inquiry) raporuna göre, 1967’den beri sadece C bölgesinde 2 milyon dönümden fazla arazi -ki Batı Şeria’nın üçte birinden fazladır-kamulaştırılmış ve nerdeyse tamamı İsraili yerleşimcilere tahsis edilmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 120.

¹⁰¹ UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 47-9; UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para. 24.

¹⁰² Hagar Shezaf, “Israel Rejects Over 98 Percent of Palestinian Building Permit Requests in West Bank’s Area C,” (Haaretz, 21 Ocak 2020) <<https://www.haaretz.com/israel-news/2020-01-21/ty-article/.premium/israel-rejects-98-of-palestinian-building-permit-requests-in-west-banks-area-c/0000017f-f7ce-d044-adff-f7ff0b250000>> (3 Kasım 2024).

¹⁰³ UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 48.

¹⁰⁴ 2015 yılında 79 olan yıkım sayısı 1 Ocak- 31 Ekim 2016 tarihleri arasında 190’a ulaşmıştır (UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 49). 2012- 2021 tarihleri arasında ise Doğu

Kasım 2020 ile 31 Ekim 2021 tarihleri arasındaki dönem kapsamında, İsrail'in hukuk dışı yerleşimlerini konu alan 2022 tarihli raporunda ise Filistinlilere ait mülklerin yıkılması ve yerleşimci şiddeti olayları Birleşmiş Milletler tarafından şimdiye kadar kaydedilen en yüksek seviyelere ulaştığı belirtilmiştir¹⁰⁵.

Divan da 2024 tarihli Danışma Görüşünde İsrail'in, Filistinlilere ait mülklerin yıkılması/yok edilmesine ilişkin eylemlerini, ayrımcı hukuki düzenleme ve tedbirlerin uygulanması başlığı altında değerlendirmiştir. Divan, Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisince hazırlanan rapora göre, sadece 2009'dan beri Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te konut, tarımsal yapı ve altyapı tesisleri dahil yaklaşık 11.000 Filistin yapısının yıkıldığına dikkat çekerek¹⁰⁶ İsrail'in, Filistinlilere ait mülklerin yıkılması/yok edilmesine ilişkin eylemlerini, ayrımcı hukuki düzenleme ve tedbirlerin uygulanması başlığı altında, ruhsatsız yapılara yönelik işlemler ve cezai yıkım tedbiri uygulamaları şeklinde ikili bir sınıflandırmayla ele almıştır. Divan, inşaat ruhsatı verilmesinin ayrımcı politikalar çerçevesinde uzun, karmaşık, pahalı bir sürece bağlandığını, düşük bir onay oranı sonuçlandığını ve bu idari işlemlere karşı başvuru yollarının oldukça sınırlı olduğunu vurgulayarak söz konusu uygulamanın ruhsatsız yapıların hızla artmasına zemin hazırladığını, ruhsatsız inşaya dayanan yıkımların makul ve nesnel ölçütlere dayanmadığını ve geniş ölçekte gerçekleşmesinin meşru amaca hizmet etmediğini belirtmiştir¹⁰⁷. Divan, cezai yıkım tedbiri uygulamalarının ise ayrımcı politikalarla gerçekleştirildiğini ve meşru kamusal bir amaç taşımadığını tespit ederek bu uygulamaların, IV. Cenevre Sözleşmesi'nin menkul ve gayrimenkul malların imhasını askeri hareketin kati olarak zaruri kıldığı

Kudüs de dahil olmak üzere Batı Şeria'da Filistinlilere ait yapıların yıkım sayısı 6.821'dir. UNGA, (A/HRC/52/76) 15 March 2023, para. 25.

¹⁰⁵ UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para 3.

¹⁰⁶ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 207.

¹⁰⁷ UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 47-9; UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para. 24. Divan 2024 tarihli Danışma Görüşünde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi bünyesi raporlanan sonuçlara atıfla, 2003-2013 tarihleri arasında Filistinliler tarafından yapılan izin başvuruların %94'ünün reddedildiğini, devam eden yıllarda bu oranın daha yükseldiğine buna karşın İsraililer tarafından sunulan taleplerin %60-70 oranlarında kabul edildiğine dikkat çekmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 214-222.

hallerle sınırlı tutan 53. maddesine doğrudan, Sözleşme ile koruma altına alınan kimsenin işlemediği bir suçtan dolayı cezalandırılmayacağını ve toplu cezalandırma yasağını düzenleyen 33. maddesine ise dolaylı sonuçları itibariyle aykırılık teşkil ettiğini ifade etmiştir¹⁰⁸.

Divan ayrıca konut ve işyerlerinin yanında ve tarım arazilerine el konulduğunu, bunların hasatına izin verilmediğini, mahsullere zarar verildiğini belirterek Filistinlilerin temel geçim kaynaklarından mahrum bırakılmasının, Filistinli sivil nüfusun bölgeye terk etmesi bağlamında bir baskı aracı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir¹⁰⁹. Bu uygulamalar bölge halkını göçe zorlaması dışında bir baskı aracı olması sebebiyle 49. maddenin ve I Numaralı Protokol hükümlerinin ihlaliyle sonuçlanmaktadır. Ancak söz konusu uygulamalar çerçevesinde ihlal edilen hükümler bunlarla sınırlı değildir. Söz konusu uygulamalar askeri hareketin kati olarak zaruri kıldığı haller dışında, ferden veya müştereken özel şahıslara, devlete veya amme topluluklarına, içtimai teşekküllere veya kooperatiflere ait menkul ve gayrimenkul malların imhasını yasaklayan Sözleşme'nin 53. maddesi ve işgal topraklarında yaşayan bireylerin şahıslarına ve mallarına karşı misilleme tedbirleri uygulanması ve yağmayı yasaklayan 33. maddesine de aykırılık teşkil etmektedir¹¹⁰. Zira 53. madde işgale varan askeri operasyonların nihai olarak sona ermesi sonrasında da işgal altındaki topraklarda uygulanacaktır ve madde ile öngörülen yasağın tek istinası, askeri hareketin kati olarak zaruri kıldığı hallerdir¹¹¹.

Bunun yanında Lahey Sözleşmesi'ne Ekli Düzenlemeler'de de benzer şekilde özel mülklerin müsadere edilemeyeceği, yağmanın yasak olduğu belirtilmekte; işgalci devletin, vergilendirme yetkisi ve kamu mallarını kullanması bakımından birtakım sınırlandırılmalar öngörülmektedir. Bu

¹⁰⁸ Divan 2024 tarihli Danışma Görüşünde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi bünyesi raporlanan sonuçlara atıfla, cezai yıkım tedbirinin İsraili yerleşimcilere karşı kullanılmazken; İsrail işgalinin başlangıcından itibaren 2000'den fazla Filistin yapısının bu tedbir uygulamaları sonucu yıkıldığına dikkat çekmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 208-213.

¹⁰⁹ UNGA, (A/67/375) 18 September 2012, para. 19. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 142-3.

¹¹⁰ IV. Cenevre Sözleşmesi md. 33/2-3.

¹¹¹ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 135.

düzenlemelere göre işgalci devlet resmi binalar, gayri menkuller, ormanlar ve zirai işletmeler üzerinde sadece yönetme ve intifa hakkına sahiptir¹¹². Özellikle madenler gibi yenilenemeyen doğal kaynakların varlığı dikkate alındığında işgalci devletin, doğal kaynaklar üzerindeki bu yetkisini işgalin geçici niteliğine uygun biçimde kullanması gerekmektedir¹¹³. Dolayısıyla işgal altındaki topraklarda doğal kaynakların kullanımının sürdürülebilir olması aranmakta ve çevreye zarar vermekten kaçınılması öngörülmektedir¹¹⁴. Ancak İsrail tarafından uygulanan yerleşim politikaları sonucu Filistinlilerin su kaynakları başta olmak üzere doğal kaynakları kullanmaktan mahrum bırakıldığı görülmekte, yaşanan sorunlar Filistinlileri bölgeyi terk etmeye zorlamaktadır. İsrail mevcut Filistin kuyularına ve kaynaklarına el koyarak, yeraltı sularına erişmek için stratejik noktalara yerleşim yerleri inşa ederek ve uyguladığı yerleşim politikasının bir parçasını teşkil eden kuyu ve sulama sistemleri dahil su tesisi kurulmasına yönelik düzenlemeleri/emirleri¹¹⁵ ve su tedarikinde ayrımcı uygulamaları ile Filistinlilerin su kaynaklarına erişimini önemli ölçüde kısıtlamaktadır¹¹⁶. Bunun yanında İsrail, bölgedeki akiferlerden güvenli verimin çok üzerinde su çekimleri yaparak zamanla tükenmeye yol açabilecek kullanımlarla akiferlerin sürdürülebilir kullanımını olumsuz etkilemektedir¹¹⁷.

¹¹² 1907 tarihli IV. Lahey Sözleşmesi'ne Ekli Düzenlemeler, md. 46-52, 55-6.

¹¹³ Bothe, *Expert Opinion*, 6. Birleşmiş Genel Kurulu da 2023 tarihli kararında işgalci devletin söz konusu yükümlülüklerine dikkat çekerek İsrail'in, Doğu Kudüs de dahil olmak üzere işgal altındaki Filistin topraklarındaki doğal kaynakların sömürülmesine, zarar verilmesine, kaybına veya tükenmesine ve tehlikeye atılmasına son vermesi gerektiğini belirtmiştir. Bkz. UNGA, "Permanent sovereignty of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan over their natural resources," (A/RES/78/170) 21 December 2023, para. 2 <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/416/69/pdf/n2341669.pdf?token=2cmJfyA9Aq9SF0YSI7&fe=true>> (19 Temmuz 2024).

¹¹⁴ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 124.

¹¹⁵ Filistinlilerin herhangi bir yeni kaynaktan su çıkarılması veya herhangi bir yeni su altyapısının geliştirilmesi, İsrail'den alınması neredeyse imkansız olan izinlere bağlanmıştır. Amnesty International, "The Occupation of Water" 2017 <<https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>> (19 Kasım 2024).

Bölgedeki su kaynakları ve tarafların bu kaynaklara erişimi hakkında ayrıntılı analiz için bkz. Sümeyra Tekin, "Uluslararası Hukuk Perspektifinden Su Sorunu Özelinde Filistin-İsrail İhtilafı," içinde *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*, Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023) 336-364.

¹¹⁷ Tekin, "Su Sorunu," 342-3.

Filistinlilerin su kaynaklarına erişimi, bu kaynakların İsrail ve Filistinliler arasında adil paylaşımı üzerinde olumsuz sonuç doğuran hususlardan biri de İsrail'in 2002'de inşa etmeye başladığı, 2022 itibarıyla %62'si tamamlanan Batı Şeria'yı çevreleyen duvardır¹¹⁸. Zira İsrail'in güvenlik gerekçesine dayandırdığı duvarın en önemli etkisi su kaynakları ve tarım arazileri üzerinde olmuştur¹¹⁹. Duvar'ın meydana getirdiği fiziksel ayırım, Filistinlilerin su kuyularına ve kaynaklarına ulaşımını önemli ölçüde engellemiş, su fiyatlarını yükseltmiş ve mevcut su ve sulama şebekelerine zarar vermiş¹²⁰, özellikle duvarın doğusunda ikamet eden çok sayıda Filistinli, çiftliklerden, otlaklardan ve su kaynaklarından tecrit edilmiş, söz konusu alana giriş-çıkış bakımından uygulanan geçiş rejimi kırsal geçim kaynaklarını olumsuz etkilemiştir¹²¹. Duvar inşasının henüz ilk aşamasında dahi su kuyuları, seralar, zeytinlikler, turuncgil ekinleri gibi verimli tarım arazileri yok edilmiştir¹²². Divan da Duvar Danışma Görüşü'nde, duvarın inşasının bölgede yarattığı tahribata ve duvarın inşasıyla İsrail'in, Batı Şeria'nın su ihtiyacının yüzde 51'ini karşılayan akifer

¹¹⁸ Tekin, "Su Sorunu," 354.

¹¹⁹ UNESCO, "Economic, Social and Cultural Rights: The Right to Food," Report by the Special Rapporteur, Jean Ziegler (E/CN.4/2004/10/Add.2) 31 October 2003, para. 49-51 <<https://digitallibrary.un.org/record/506617?ln=en&v=pdf>> (12 Kasım 2024). Julie Trottier, "A Wall, Water and Power: The Israeli 'Separation Fence'," *Review of International Studies* 33, s.1 (2007): 115-6.

¹²⁰ Tekin, "Su Sorunu," 355.

¹²¹ UN, "The Humanitarian Impact of the Barrier- Four years after the advisory Opinion of the International Court of Justice on the Barrier," July 2008 Update No. 8, s. 6 <https://www.ecoi.net/en/file/local/1314451/1504_1226326893_the-humanitarian-impact-of-the-barrier-august-2008.pdf> (14 Nisan 2023).

¹²² UNESCO, "Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People and Other Arabs of the Occupied Territories," (A/58/311) 22 August 2003, para. 26 <<https://digitallibrary.un.org/record/504413?ln=en&v=pdf>> (9 Kasım 2024); UNESCO, "Question of the Violation of Human Rights in the Occupied Arab Territories, Including Palestine," Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, John Dugard (E/CN.4/2004/6), 8 September 2003, para. 9 <<https://digitallibrary.un.org/record/504468?ln=en&v=pdf>> (9 Kasım 2024). Söz konusu duvar inşasının yanında İsrail ile Gazze arasında yeraltında inşa edilen 65 km'lik bir diğer yapının, suyun yerleşim bölgesine doğru akışını engelleyerek Gazze'yi milyonlarca metre küp olduğu tahmin edilen önemli bir su kaynağından mahrum bırakacağı öngörülmekte, duvarın inşa edilmesi sırasında yeraltı sularının kirletildiği iddia edilmektedir. Söz konusu yeraltı duvarı ve etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tekin, "Su Sorunu," 356.

sistemini büyük ölçüde ilhak edeceğine ilişkin Birleşmiş Milletler bünyesinde hazırlanan raporlara yer vererek bu hususa dikkat çekmiştir¹²³.

Divan 2024 tarihli Danışma Görüşü'nde, mülklere ve tarım arazilerine el konulması yoluyla temel geçim kaynaklarından mahrum bırakılmasının Filistinli sivil nüfusun bölgeye terk etmesi bağlamında bir baskı aracı olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir¹²⁴. Divan, İsrail'in su, mineraller dahil doğal kaynakları kendi nüfusu lehine ancak yerel Filistinli nüfusun aleyhine hatta dışlanmasına sebep olacak şekilde kullandığını; Filistinlilerin su kaynaklarına erişiminin hem kalite hem miktar açısından oldukça düşük seviyede kaldığını tespit etmiştir¹²⁵. İsrail'in doğal kaynakların kullanımına ilişkin politikasının işgal altında bulunan Filistin topraklarında tarım yapılmasını önemli ölçüde kısıtladığını, ekonomik zorluklara ve çevresel zararlara sebep olduğunu belirterek¹²⁶ İsrail'in, doğal kaynakların kullanımı hususunda insancıl hukuk kuralları ile kendisine verilen yönetici ve intifa hakkı sahibi olarak hareket etme ve bölgede bulunan Filistinli nüfusunun suya erişimini ciddi şekilde kısıtlayarak bu kimselere yeterli miktarda ve kalitede su temin etme yükümlülüklerini ihlal ettiğini tespit etmiştir¹²⁷. Divan'a göre, İsrail yerleşim politikaları Filistin halkını, bu topraklardaki doğal kaynaklardan yararlanmaktan mahrum bırakmakta ve Filistin halkının ekonomik, sosyal, kültürel gelişimini sürdürme hakkına zarar vermektedir¹²⁸.

¹²³ *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 133.

¹²⁴ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 142-3.

¹²⁵ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 127-9. Benzer yönde tespitler için bkz. UNGA, (A/67/375) 18 September 2012, para. 14.

¹²⁶ Tarım arazileri, 1980 yılında 2.4 milyon dönüm iken, 2010 yılında 1 milyon dönüme düşmüştür. Tarımdan elde edilen gelirin, gayrisafi yurtiçi hasıladaki payı ise 1972'de %35, 1995'te %12 iken 2020'de %4'ün altına inmiştir. Yerleşim yerlerinin ve sanayi bölgelerinin genişlemesi tatlı su ve akiferlerin kirlenmesine katkıda bulunmuş, azalan su kaynakları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan çevresel bozulma tarım sektörünü olumsuz etkilemiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 130.

¹²⁷ Divan İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki doğal kaynakları işletme politikasının, Filistin halkının doğal kaynaklar üzerindeki daimi egemenlik hakkına saygı gösterme yükümlülüğüne aykırı olduğunu belirtmiştir. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 126-133. Benzer yönde tespitler için bkz. UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 29; UNGA, (A/67/375) 18 September 2012, para. 14.

¹²⁸ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 256.

Bununla birlikte, Filistinlilerin mülklerine İsrail vatandaşları -hatta kimi zaman İsrail kolluk kuvvetleri- tarafından yapılan saldırılara göz yumularak ve gerekli etkin soruşturma başlatılmayarak söz konusu eylemlerin dolaylı olarak desteklenmesi¹²⁹, bölgede düzenlenen askeri operasyonlar ve keyfi tutuklamaların yarattığı güvensizlik ortamı hem münferiden hem de birleşik etkileri dahilinde Filistinliler üzerinde sosyo-ekonomik bir takım sonuçlar doğurarak yaşam hakkı başta olmak üzere birçok temel ve özgürlüğün ihlaline, Filistin halkının göç etmesine ve/veya tehcirine sebep olmaktadır¹³⁰. İsrail tarafından Filistinlilere ilişkin uygulanan ayrımcı politika¹³¹, Filistinlilere yönelik saldırıların önlenmemesi, cezalandırılmaması ve İsrail kolluk kuvvetleri tarafından Filistinli nüfusa karşı aşırı güç kullanılması araçlarıyla kolluk kuvvetleri tarafından desteklenmekte ve nihayetinde kurumsallaşmış bir ayrımcılığı işaret etmektedir¹³².

Divan da Danışma Görüşü'nde İsrail'in, sivil nüfusa yönelen şiddeti önlemek ve cezalandırmak hususunda yetersiz kaldığına dikkat çekerek; söz konusu uygulamalarla işgal altındaki topraklarda bulunan kimselerin, en genel tabiriyle temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını öngören IV. Cenevre Sözleşmesi'nin 27. maddesinin ve Lahey Sözleşmesi'ne Ekli Düzenlemeler'in 46. maddesinin ihlal edildiğini belirtmiştir¹³³.

B. İsrail'in İşgal Altındaki Filistin Topraklarındaki Yerleşim Politikası Sonucu: İlhak ve Üçüncü Devletlerin Yükümlülükleri

İşgal hukuku, işgalci gücün işgal ettiği topraklarda mevcut durumu koruması gerektiği ilkesine dayanmaktadır¹³⁴. İşgal hukuku kapsamında işgalci devlete verilen sınırlı yetkiler de bunu kanıtlar niteliktedir. İşgal,

¹²⁹ UNHRC, (A/HRC/24/30) 22 August 2013, para. 24 <<https://digitallibrary.un.org/record/762782?ln=en&v=pdf>> (8 Temmuz 2024). Benzer yönde bkz. UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para. 17-23.

¹³⁰ UNHRC, (A/HRC/34/39) 13 April 2017, para. 18-20, 52-3.

¹³¹ Bu yönde tespitler için bkz. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 192-7.

¹³² UNHRC, (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 103, 107.

¹³³ UNHRC, (A/HRC/24/30) 22 August 2013, para. 24-6. Benzer yönde bkz. UNHRC, (A/HRC/49/85) 28 April 2022, para. 17-23. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 149-154.

¹³⁴ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para 159.

gerçekleştiği koşullar ne olursa olsun, tek başına işgal eden güce “egemen” sıfatı vermemektedir¹³⁵. Bu sebeple işgalci güç tarafından işgal edilen topraklar üzerinde kalıcı kontrol sağlama niyetini gösteren tasarruflar, ilhak¹³⁶ eylemi olarak değerlendirilebilmektedir. İlhak, işgalci güç tarafından işgal edilen topraklar üzerinde egemenliğin resmi olarak ilan edilmesi yoluyla “*de jure*” biçimde; resmi bir bildirinin dışında kalan, sahada “*fait accompli (oldu bitti)*” yaratan ve işgalci gücün işgal altındaki topraklar üzerindeki kalıcı kontrolünü pekiştiren eylemler aracılığıyla “*de facto*” biçimde gerçekleşebilmektedir¹³⁷. Gerçekleştirildiği araçlar bakımından farklılık gösterse de her iki ilhak türü de nihayetinde işgal edilen topraklar üzerinde kalıcı kontrolün sağlanmasını amaçlamaktadır.

Bu minvalde İsrail’in işgal altında bulunan Filistin topraklarındaki izlediği yerleşim politikasının da süresiz olarak yürürlükte kalacak ve geri dönüşü olmayan etkiler yaratacak şekilde tasarlandığı¹³⁸ dolayısıyla söz konusu topraklarda kalıcı kontrolün sağlanmasına hizmet ettiği görülmektedir. İsrail tarafından yerleşimler ve ileri karakollar kurulması, bunların genişletilmesi, sürdürülmesi için duvar¹³⁹ da dahil olmak üzere altyapı tesislerin inşası, doğal kaynaklar dahil arazi ve mülklere el konulması, kamulaştırılması, cezai yıkım tedbirlerinin uygulanması, inşaat izin ve ruhsatlarının verilmesinde Filistinlilerin inşasını sınırlayan ayrımcı bir rejim uygulanması, Doğu Kudüs’te yürürlükteki kurallara saygı gösterilmemesi ve özellikle sistematik biçimde Filistinlilerin mülklerinin tahrip edilmesi, yok edilmesi, Filistinlilerin göçe zorlanması veya nakli yoluyla Filistinlilerin

¹³⁵ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para 159.

¹³⁶ İlhak (annexation), işgalci devletin işgal ettiği ülkeyi kendi ülkesine katmasıdır. İlhak eden devlet söz konusu topraklarda egemenlik tesis etmekte bu toprakları kendi ülkesinin bir parçası olarak kabul etmektedir. Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri- 4. Kitap* (3. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2016), 212.

¹³⁷ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 160.

¹³⁸ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 173.

¹³⁹ Divan, Duvar Danışma Görüşünde, duvarın inşasının ilhak anlamına gelmediği ve duvarın geçici nitelikte olduğu konusunda İsrail tarafından verilen güvenceyi not etmekle birlikte, duvarın inşasının ve bununla bağlantılı rejimin, sahada kalıcı hale gelebilecek bir “*fait accompli- oldu bitti*” yarattığını ve bu durumda, İsrail’in duvarı resmi olarak nitelendirmesine bakılmaksızın, bunun *de facto* ilhakla eşdeğer olacağını ifade etmektedir. *Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 121.

yerinden edilmesi ve bölgeye İsrail vatandaşlarının yerleştirilmesi aracılığıyla uygulanan yerleşim politikası, ülke halkının haklarını etkileyen kurumsal değişikliklere eş değer sonuçlar doğurmaktadır. Zira Doğu Kudüs de dahil olmak üzere Batı Şeria’da izlenen yerleşim politikası, Filistin Devleti’nin kurulmasını engelleyen ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını baltalayan *de facto* ilhakla sonuçlanan bir inşaat ve altyapı örgüsüdür¹⁴⁰. 1980’de bir Temel Yasa (Basic Law) ile Kudüs’ün bir bütün olarak başkent ilan edilmesi de 1967’den beri ilhak saiki ile hareket edildiğinin bir başka göstergesini teşkil etmektedir¹⁴¹.

Bu sonuçlar IV. Cenevre Sözleşmesi’nin işgal altında bulunan ülkede bulunan kimselerin, kurum veya kuruluşlarda veya hükümette vuku bulacak herhangi bir değişiklik, işgal eden ile edilen devlet arasında yapılacak bir andlaşma veya işgal edilen ülkenin kısmen ya da tamamen ilhakı sebebiyle her ne suretle olursa olsun Sözleşme ile öngörülen korumadan mahrum bırakılmayacağını öngören 47. maddesine aykırılık oluşturabilecek niteliktedir¹⁴². 47. madde, işgal altındaki toprakların işgalci güç tarafından ilhakının ve tabii *de facto* olarak eş değer etkiye sahip tedbirlerin hukuka aykırı olduğu önermesine dayanmaktadır¹⁴³. Zira ülkenin statüsünde kalıcı değişikliğe yol açan tedbirler/uygulamalar, çatışmanın çözümünü sistematik bir biçimde engellediği, işgalin ve/veya işgalci güç tarafından uygulanan kontrolün geçici niteliğine aykırılık oluşturduğu gibi kalıcı etkileri sebebiyle *de facto* biçimde de ilhakın ortaya çıkmasına dönük sonuçlar doğurabilmektedir¹⁴⁴. Divan da 2024 tarihli Danışma görüşünde, işgalci gücün işgal altındaki toprakları kalıcı olarak kontrolü altına almaya yönelik yerleşim politikalarının veya diğer tedbirlerin ilhak eylemlerini teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Divan’a göre, İsrail’in izlediği yerleşim politikası, başta Batı Şeria ve Doğu Kudüs olmak üzere işgal altındaki Filistin topraklarının karakterinde, hukuki statüsünde, demografik yapısında ve toprak bütünlüğünde değişikliğe yol açmaktadır¹⁴⁵. Bu bağlamda işgal edilen Filistin

¹⁴⁰ UNHRC, (A/HRC/22/63) 7 February 2013, para. 101.

¹⁴¹ John Quigley, “The Legal Status of Jerusalem,” *Turkish Yearbook* 24, (1994): 16-18.

¹⁴² Bothe, *Expert Opinion*, 9.

¹⁴³ Bothe, *Expert Opinion*, 9.

¹⁴⁴ Bothe, *Expert Opinion*, 5, 9, 12-4. Ayrıca belirtmek gerekir ki demografik yapıda değişikliğe neden olan yerleşim politikasına uluslararası hukuk tabanında yapılacak bir değerlendirme, halkların kendi kaderini tayin hakkını da gündeme getirmekte ve böyle bir politikanın kendi kaderini tayin hakkının kullanımını ciddi bir biçimde engellediğine dikkat çekilmektedir. (*Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, para. 122).

¹⁴⁵ Divan, söz konusu değişimlerin işgal altındaki Filistin topraklarında kalıcı ve geri dönüşü olmayan bir İsrail varlığı yaratma niyetini ortaya koyduğunu belirtmiştir. *Legal*

topraklarında uygulanan yerleşim politikası, doğal kaynakların insancıl hukuk ile belirlenen kural ve ilkelere aykırı olarak kullanılması ve bunların yanı sıra Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak ilan edilmesi ve bölgede uygulanan hukuki rejim, söz konusu Filistin topraklarının büyük bir kısmının ilhakı niteliğindedir¹⁴⁶.

Divan'ın Filistin topraklarının ilhakı ile sonuçlanan İsrail yerleşim politikasının, İsrail'in bölgedeki varlığını/işgalini hukuka aykırı hale getirdiğine de ayrıca değindiği görülmektedir. İsrail'in bölge üzerinde egemenlik iddiasında bulunması ve bölgenin belirli kısımlarını ilhak etmesi kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı yasağını¹⁴⁷ ihlal etmekte, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını¹⁴⁸ kullanmasını engellemektedir¹⁴⁹. Bu ihlaller ise İsrail'in işgalci güç olarak Filistin topraklarında devam eden varlığının hukukiliği üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu doğrultuda

Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, para. 252.

¹⁴⁶ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 172-3, 179.

¹⁴⁷ Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı yasaklanmıştır; kuvvet kullanma ya da kuvvet kullanma tehdidi sonucu gerçekleşen hiçbir toprak kazanımının hukuka uygun kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. UNGA, "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations," 2625 (XXV) of 24 October 1970, 123 <<https://digitallibrary.un.org/record/202170?v=pdf>> (24 Kasım 2024); UNGA, "Declaration on the Strengthening of International Security," 2734 (XXV) of 16 December 1970, para. 5 <<https://digitallibrary.un.org/record/201717?v=pdf>> (9 Aralık 2024). 1974 tarihli Saldırının Tanımı Kararında da saldırıdan kaynaklanan hiçbir ülkesel kazanım ve özel durumun hukuki olarak tanınmayacağı öngörülmüştür. Bkz. UNGA, "3314 (XXIX). Definition of Aggression" (1974), md. 5, para. 3 <<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/739/16/pdf/nr073916.pdf>> (27 Aralık 2024). Güvenlik Konseyi de birçok kararında bu hususu vurgulamaktadır. Divan da Duvar Danışma Görüşünde, kuvvet kullanma tehdidi ya da kuvvet kullanma sonucundaki toprak kazanımlarının hukuka aykırı olduğunun bir teamül kuralı olduğunu tespit etmiştir (*Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion*, para. 87). Divan 2024 tarihli Danışma Görüşünde ise kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı yasağından doğan yükümlülüğün *erga omnes* nitelik arz ettiğini açık bir biçimde kabul etmiştir (*Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 274).

¹⁴⁸ Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı ve hakkın uluslararası hukukta devlet olmak için aranan kriterler bağlamında değerlendirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Kerem Kayhan, "Uluslararası Hukuk Açısından Filistin Devleti: Montevideo Kriterleri ve Ötesi," içinde *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*, Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023): 91-8.

¹⁴⁹ İsrail'in güvenlik kaygıları bu ilkeleri geçersiz kılmaz. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 252-8.

sonuç olarak Divan, İsrail'in işgalci güç statüsünü, ilhak ve işgal altındaki Filistin toprakları üzerinde kalıcı kontrol iddiası yoluyla sürekli olarak kötüye kullanmasının ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının sürekli olarak engellenmesinin, uluslararası hukukun temel ilkelerini ihlal ettiğini ve İsrail'in bölgedeki varlığını hukuka aykırı hale getirdiğini tespit etmiştir¹⁵⁰. Divan, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki varlığının hukuka aykırı olduğu tespitinin, İsrail'i varlığı sona erinceye kadar toprakla ilgili yetkilerini kullanması bakımından Filistin halkına ve diğer devletlere karşı uluslararası hukuk, özellikle de işgal hukuku kapsamındaki yükümlülük ve sorumluluklarından kurtarmadığını vurgulamıştır¹⁵¹. Zira Divan'a göre, uluslararası hukukça statüsü ne olursa olsun, bir devletin bölge halkını veya diğer devletleri etkileyen eylemlerinden dolayı sorumluluğunun temeli, bölge üzerinde uyguladığı etkin kontroldür¹⁵².

Divan işgal ya da işgalci devlet bakımından kararda yer verdiği 'hukuka aykırılık' nitelendirmesinin mahiyetini açıklamasa¹⁵³ da sonucunu belirtmiş; İsrail'in izlediği yerleşim politikalarının, kuvvet kullanarak ülke kazanma yasağını ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını ihlal etmesinin süreklilik arz eden ve uluslararası sorumluluğunu gerektiren hukuka bir eylem teşkil ettiğini vurgulamış ve İsrail'in, işgal altındaki Filistin topraklarındaki varlığına mümkün olan en kısa sürede son verme yükümlülüğü altında olduğunu ifade etmiştir¹⁵⁴.

Bununla birlikte İsrail'in Filistin topraklarındaki hukuka aykırı varlığı ve Filistin topraklarının ilhaki temelinde ele alınan ve emredici kural (*jus*

¹⁵⁰ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 259-263.

¹⁵¹ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 264.

¹⁵² *Ibid.* Divan'ın yorumu, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin ülke dışında uygulanmasında, devletin yükümlülüklerinin varlığının tespitinde belirli bölge üzerinde uygulanan denetim ve otorite bakımından etkin kontrol ölçütünün esas alındığını teyit etmesi bakımından ayrıca önem arz etmektedir.

¹⁵³ Marko Milanovic, "ICJ Delivers Advisory Opinion on the Legality of Israel's Occupation of Palestinian Territories," (EJIL Talk, 20 July 2024) (Çevrimiçi) <https://www.ejiltalk.org/icj-delivers-advisory-opinion-on-the-legality-of-israels-occupation-of-palestinian-territories/>, (28 Temmuz 2024). Divan'ın bu yorumu İsrail'in insancıl ve insan hakları dahil uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerine aykırı davrandığının vurgulanması bağlamında önem arz edebilir.

¹⁵⁴ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 267.

cogens)¹⁵⁵ niteliği haiz kabul edilen¹⁵⁶ kuvvet kullanma yasağının ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkının ihlali, uluslararası hukuka aykırı eylemlerden devletin sorumluluğuna ilişkin kurallar rejimi çerçevesinde üçüncü devletler bakımından da sonuç doğurmakta; bu devletler bakımından söz konusu ilhakin tanınmasını hukuka aykırı hale getirmektedir¹⁵⁷. 2001 tarihli Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerden Devletin Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler'in¹⁵⁸ 41. maddesi de bu hususu destekler niteliktedir. Maddenin ikinci fıkrasına göre; her devlet, uluslararası hukukun emredici kurallarının ağır ihlali sonucu ortaya çıkan durumu meşru olarak tanımama¹⁵⁹,

¹⁵⁵ Uluslararası hukukta emredici kurallar (*jus cogens*) kavramının tanımı ve genel çerçevesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Elif Başkaracaoğlu, “Uluslararası Hukukta “Jus Cogens” (Emredici Kurallar),” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2011.

¹⁵⁶ Uluslararası Hukuk Komisyonu 2022 tarihli “Genel Uluslararası Hukukun Emredici Kuralların (*Jus Cogens*) Tanımlanması ve Hukuki Sonuçlarına İlişkin Taslak Sonuçlar”ın Ek’inde tüketici olmayan biçimde sunduğu emredici kurallar listesinde saldırı yasağı ve kendi kaderini tayin hakkına yer vermiştir. Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norms of general international law (*jus cogens*), Adopted by the International Law Commission at its seventy-third session, in 2022, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission’s report covering the work of that session (A/77/10, para. 43). The report will appear in Yearbook of the International Law Commission, 2022, Vol. II, Part Two. Ayrıca bkz. Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries International Law Commission, Fifty- third session, 2001, (A/56/10), Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, md. 40, para. 4-5.

¹⁵⁷ Bothe, *Expert Opinion*, 5, 9, 17. Azarova, “Israel’s Unlawfully Prolonged Occupation,” 14. Benzer yönde bkz. *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 179.

¹⁵⁸ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries International Law Commission, Fifty- third session, 2001, (A/56/10), Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two.

¹⁵⁹ Tanımama, bir uluslararası hukuk kişinin kendi dışında gelişen bir olayı, bir durumu, bir belgeyi, bir olguyu bir iddiayı veya bir ilişkiyi hukuka aykırı kabul ettiğini bildiren ve ilişkilerini bu kabul temelinde yürüteceğini beyan eden tek taraflı işlem olarak ifade edilmekte; yalnızca hukuki değil, siyasi bir tavrın da tezahürü olarak yorumlanmaktadır (Ceren Zeynep Pirim, *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022), 90, 98). Tanımama yükümü, *ex injuria ius non oritur* (haksızlık/hukuka aykırılık, bundan yararlanmaya imkan veren hak doğurmaz) ilkesi ile temellendirilmektedir (Martin Dawidowicz, “The Obligation of Non-Recognition of an Unlawful Situation,” içinde *The Law of International Responsibility*, Ed. James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson, Kate Parlett (Oxford: Oxford University Press, 2010): 677). 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin (Vienna Convention on the Law of Treaties, United Nations, *Treaty Series*, Vol. 1155, p. 331) ve 1986 tarihli Viyana

bu durumun sürdürülmesi için yardım veya destek sağlamama yükümü altındadır¹⁶⁰. Söz konusu hükmün uygulanması, kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı ve halkların kendi kaderini tayin hakkının ihlali üzerinden örneklenmekte ve öngörülen tanıma yasağının, resmi işlemlerle birlikte tanıma anlamına gelecek eylemleri de kapsadığı kabul edilmektedir¹⁶¹.

Devletlerle Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütlerle Uluslararası Örgütler Arasındaki Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin (Vienna Convention on Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, *Treaty Series*, Doc. A/CONF.129/15) emredici kurallarla çatışan andlaşmaların geçersizliğini öngören 53. maddeleri, Taslak Maddelerle öngörülen söz konusu tanımama yükümünü destekler niteliktedir. Hatta Sözleşmelerin tarihi esas alındığında maddelerin, söz konusu yükümün normatif temelde başlangıç noktasını teşkil ettiği söylenebilir.

¹⁶⁰ Uluslararası emredici nitelikli hükümlerden doğan yükümlülüklerin ağır biçimde ihlali halinde çok taraflı bir sorumluluk ilişkisi tesis edilmekte, ihlale doğrudan maruz kalmayan devletler de sorumluluk ilişkisine dahil edilerek üçüncü devletler, bazı yükümlülükler altına sokulmakta ve ağırlaştırılmış sorumluluğu doğan devlete karşı birtakım haklara sahip kılınmaktadır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pirim, *Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, 79-146; Gülsüm Kaya, "Uluslararası Hukukta Tanımama ve Güncel Sorunlar," *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12, s. 2 (2022): 505-510.

¹⁶¹ Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries, s. 114, para. 5-6. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki maddeyle öngörülen tanımama yükümü, emredici kurallar bağlamında geniş uygulama alanına sahiptir; sadece kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı ve halkın kendi kaderini tayin hakkının ihlaline hasredilemez. Ayrıca öğretilde, uluslararası hukukun öngördüğü geleneksel tanımama yükümlülüğü ile Taslak Maddelerin ilgili hükmü bağlamında ayırım yapıldığı; uluslararası hukuka aykırı ülke kazanımlarının veya bağımsızlık ilanlarının tanınmaması yükümlülüğünün, bir statünün tanınmamasına ilişkin olduğu ve bu yüküme aykırı davranan devletlerin hukuka aykırı bir eylem gerçekleştirmiş olacaklarının; ancak emredici kuralların ihlalleri sonucu oluşmuş durumların tanınmaması yükümlülüğünün, bu ihlallerin doğurduğu etkilere bağlı olarak ortaya çıktığı ve herhangi bir statüye ilişkin olmayan durumlara ilişkin olduğunun ve bunların tanınmamasının her zaman hukuka aykırı eylem ile sonuçlanmayacağına belirtildiğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bkz. Helmut Philipp Aust, *Complicity and The Law of State Responsibility* (New York: Cambridge University Press, 2011), 331-2. Bu görüş, Divan'ın 2024 tarihli Danışma Görüşü'nde üçüncü devletler bakımından öngörülen, İsrail'in Filistin topraklarındaki hukuka aykırı varlığından kaynaklanan tanımama yükümü çerçevesinde yapılan yorumlarda, uluslararası hukuk çerçevesinde tanımama yükümünün bir hak iddiası/yasal statü (a claim of legal title) bakımından kabul edildiği; İsrail'in Filistin topraklarındaki işgalinin ise olay/olgu (fact) olduğunu ifade eden (Yael Ronen, "The Obligation of Non-recognition, Occupation and the OPT Advisory Opinion," (Verfassungsblog, 14 October 2024) <<https://verfassungsblog.de/the-obligation-of-non-recognition-occupation-and-the-opt-advisory-opinion/>> (18 Aralık 2024)) eleştirileri de karşılar niteliktedir. Zira her emredici kuralların ihlali, hukuki bir statü veya hak talebiyle (a legal claim to status or rights) sonuçlanmayabilir (Dawidowicz, "The Obligation of Non-Recognition," 683).

Maddenin ilk fıkrasında ise uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan bir yükümlülüğün bir devlet tarafından ağır ihlali halinde, devletlerin böyle bir ihlale son vermek için meşru araçlarla iş birliği yapmaları gereği öngörülmektedir.

Emredici kuralların ağır ihlali ise Taslak Maddeler'in 40. maddesinde düzenlenmekte; ağır ihlalin varlığı, sorumlu devletin aşikâr veya sistematik olarak yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınmasına bağlanmaktadır¹⁶². İhlalin aşikâr olması, ihlalin ve etkilerinin yoğunluğu ve aleniliğini vurgularken kural tarafından korunan değerlere doğrudan ve açık bir saldırıya varan aleni nitelikli eylemleri; sistematik olması ise eylemlerin önceden tasarlanmış, organize ve kasıtlı bir biçimde gerçekleştirilmesini ifade etmektedir¹⁶³.

İsrail'in işgali altında bulunan Filistin topraklarını *de facto* ve/veya *de jure* ilhakının, emredici kural niteliğine haiz olduğu kabul edilen kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı yasağının ve halkların kendi kaderini tayin hakkının aşikâr ve sistematik ihlalinin sonucu olduğu açıktır¹⁶⁴. Bu sebeple devletin uluslararası sorumluluğu rejimi çerçevesinde devletler, İsrail'in, işgali altında olan Filistin topraklarında izlediği yerleşim politikası ve bu politikayı hayata geçirmek için araçsallaştırdığı uygulamaları meşru olarak tanımama ve bu durumun sürdürülmesi için yardım veya destek sağlamama ve söz konusu ihlallere son vermek için meşru araçlarla işbirliği yapma yükümü altındadır.

İşgalin taraflarından biri olmayan üçüncü devletlerin yükümlülükleri, insancıl hukuk düzenlemeleri çerçevesinde ise “*Yüksek Akit Taraflar işbu Sözleşme’ye her halükârda riayet etmeyi ve ettirmeyi taahhüt ederler*”

¹⁶² Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, md. 40/1-2. Uluslararası hukukun emredici bir kuralının ağır ihlali hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. Pirim, *Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, 56-76; Yeşim Yıldız, *Uluslararası Sorumluluk Hukukunda İştirak* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 118-133. Hakkı Hakan Erkiner, *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010), 220-249.

¹⁶³ Pirim, *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, 75; Yıldız, *İştirak Rejimleri*, 120-1.

¹⁶⁴ Bu noktada belirtmek gerekir ki uluslararası hukukun emredici kurallarının ihlalinin, çoğu zaman ağır ihlal koşulunu karşıladığı diğer bir deyişle bu ihlallerin, kendi başına, ağır ihlalden söz edebilmek için yeterli olduğu kabul edilmektedir. Pirim, *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, 76-7.

hükmüne yer vererek taraf devletlerin Sözleşmelerden doğan yükümlülüklerini, “saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama” şeklinde ifade eden 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 1. maddesi ile temellendirilmektedir¹⁶⁵. Maddede “her halükarda” ifadesine yer verilmesi ile devletlerin insancıl hukuka saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama yükümlülüğü hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışmalar bakımından kabul edilmektedir¹⁶⁶. Bu noktada insancıl hukuk ilkelerine evrensel uyumun sağlanması çabası kapsamında¹⁶⁷ devletin, diğer taraf devletlerin insancıl hukuk kurallarına saygı göstermesini sağlamak amacıyla gerekli tüm önlemleri alması gereği kabul edilmekte; bu hususta diplomatik görüşmelerin durdurulması, diplomatik baskı uygulanması, karşı önlemlere veya uluslararası örgütlerle iş birliğine gidilmesi gibi zorlayıcı önlemlere başvurulabileceği öngörülmektedir¹⁶⁸.

Divan’ın 2024 tarihli Danışma Görüşünde, işgal altında bulunan Filistin topraklarında İsrail tarafından gerçekleştirilen ihlaller çerçevesinde yaptığı değerlendirmelerinde, üçüncü devletler bakımından öngörülen söz konusu yükümlülükleri İsrail’in uyguladığı yerleşim politikaları üzerinden bir nevi somutlaştırdığı görülmektedir. Divan Danışma Görüşünde Taslak Maddeler’in 41. maddesine açıkça atıfta bulunulmamış, ancak İsrail’in *erga omnes*¹⁶⁹ nitelik

¹⁶⁵ 1929 tarihli Cenevre Sözleşmelerinde taraf devletlerin yükümlülükleri uluslararası hukuka saygı göstermeye ilişkin genel yükümün bir parçası kabul edilerek “saygı gösterme” şeklinde ifade edilmiştir (1929 tarihli Hasta ve Yaralıların Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi md. 25; Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi md. 82). 1977 tarihli Ek I Numaralı Protokol ve 2005 tarihli III Numaralı Protokol’de ise 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine benzer bir düzenlemeye yer verilerek devletin insancıl hukuktan doğan yükümlülükleri geniş bir biçimde ele alınmıştır.

¹⁶⁶ Madde, 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak 3. maddesi ile birlikte yorumlanmaktadır. Laurence Boisson de Chazournes/Luigi Condorelli, “Common Article 1 of the Geneva Conventions revisited: Protecting Collective Interests,” *International Review of the Red Cross* 82, no. 837 (2000): 69-70.

¹⁶⁷ Commentary Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Ed. Jean S. Pictet, ICRC, Cenevre, 1958, s. 16.

¹⁶⁸ Umesh Palwankar, “Measures Available to States For Fulfilling Their Obligation to Ensure Respect For International Humanitarian Law,” *International Review of the Red Cross* LXXV, no. 298 (1994): 9-24.

¹⁶⁹ *Erga omnes* yükümlülükler, uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren temel normlara riayet edilmesini sağlama amacı taşıyan, dolayısıyla bir bütün olarak uluslararası toplumun ve ayrı ayrı uluslararası toplumun her bir üyesinin hukuki menfaatini korumayı amaçlayan çok taraflı hak ve yükümlülükler olarak tanımlanmaktadır (Pirim, *Devletin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu*, 70-1).

taşıyan uluslararası hukuk normlarını ihlal etmesi nedeniyle üçüncü devletler nezdinde doğan yükümlülüklerden söz ederken ilgili maddenin lafzına sadık kalmıştır.

Divan, IV. Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan tüm devletlerin, Birleşmiş Milletler Şartı'na ve uluslararası hukuka saygı çerçevesinde, İsrail'in bu Sözleşme'de yer alan insancıl hukuk kurallarına uymasını sağlamakla yükümlü olduğunu vurgulayarak, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları doğrultusunda devletlerin, Doğu Kudüs de dahil olmak üzere 1967'de İsrail tarafından işgal edilen toprakların fiziksel karakterinde veya demografik ve kurumsal yapısında veya statüsünde, taraflarca müzakereler yoluyla kararlaştırılan durumlar haricinde herhangi bir değişikliği tanımama yükümlülüğü altında olduğunu belirtmiştir¹⁷⁰. Bunun yanında devletlerin, İsrail ile ilişkilerinde İsrail Devleti toprakları ile 1967'den beri işgal altında olan Filistin toprakları arasında ayırım yapma yükümlülüğü altında olduğunu; bu kapsamda İsrail'in, işgal altındaki Filistin toprakları veya topraklarının bir kısmı ile ilgili konularda, bu topraklar veya toprakların bir kısmı adına hareket ettiği tüm durumlarda andlaşma ilişkisi kurmaktan; İsrail'de diplomatik misyonların kurulması ve sürdürülmesinde, İsrail'in bölgedeki hukuka aykırı varlığını tanımaktan; İsrail'in bölgedeki hukuka aykırı varlığını pekiştirebilecek, işgal altındaki Filistin toprakları ya da bunları bir bölümü ile ilgili ekonomik veya ticari ilişkiler kurmaktan kaçınmak ve hatta bu hukuka aykırı durumun sürdürülmesine yardımcı olan ticaret veya yatırım ilişkilerini önlemek için adımlar atmak ile yükümlü olduğunu ifade etmiştir¹⁷¹. Devletlerin, İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki hukuka aykırı

¹⁷⁰ Divan'a göre ihlal edilen bazı yükümlülükler *erga omnes* nitelik arz etmekte ve bu durum üçüncü devletler bakımından birtakım yükümlülüklerin varlığı ile sonuçlanmaktadır (*Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 273-9). Divan Duvar Danışma görüşünde de benzer şekilde Cenevre Sözleşmelerinin ortak 1. maddesi ile Sözleşme'ye taraf her devletin, belirli bir ihtilafın tarafı olsun veya olmasın, söz konusu belgelerin gereklerine uyulmasını sağlayacağını taahhüt ettiğini belirterek tüm devletlerin Doğu Kudüs ve çevresi dahil işgal altındaki Filistin topraklarında duvar inşasının yol açtığı hukuka aykırılıkları tanımamak ve söz konusu inşa sebebiyle oluşan durumun sürdürülmesine ya da devamına herhangi bir katkı sağlamamak yükümlülüğü altında olduğunu belirtmiştir (*Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, para. 155-9).

¹⁷¹ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 278.

varlığını tanımamak, İsrail'in bu statüsünü sürdürmesine yardım veya destek sunmamak ve Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını kullanmasına yönelik her türlü engelin kaldırılmasını sağlamak ile yükümlü olduğunu belirtmiştir¹⁷².

Divan ayrıca İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki hukuka aykırı varlığından kaynaklanan durumu tanımama ve İsrail ile ilişkilerinde İsrail toprakları ile işgal altındaki Filistin toprakları arasında ayırım yapma yükümlülüğünün, Birleşmiş Milletler için de geçerli olduğunu vurgulamıştır¹⁷³. Divan, söz konusu yükümlülüklerin Birleşmiş Milletler nezdinde nasıl tezahür edeceğine ilişkin bir açıklamada bulunmamış olsa da Birleşmiş Milletler organlarının kendi yetki alanları dahilinde İsrail'in bölgedeki hukuka aykırı varlığına son vermek için gereken adımları atması gereğini ifade etmiştir¹⁷⁴.

SONUÇ

İsrail'in Filistin topraklarında izlediği yerleşim politikası temel olarak insancıl hukuk kuralları çerçevesinde bir değerlendirme gerektirmektedir. Bu değerlendirme ise İsrail'in bu topraklarda “işgalci devlet” olma statüsü ile doğrudan bağlantılıdır. Zira İsrail'in bu kurallar çerçevesinde ortaya çıkan yükümlerinin kaynağını “işgalci” statüsü teşkil etmektedir. İsrail'in bu topraklardaki “işgalci” statüsünün ise Taksim Kararı sonrasında bölgede yaşanan silahlı çatışmalarla birlikte 1948'den; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi kararlarında, İnsan Hakları Konseyi ve bağımsız uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan raporlarda ve yargı kararlarında ise -Altı Gün Savaşını takiben- 1967'den günümüze değin var olduğu açık bir biçimde tespit edilmektedir. İsrail'in Filistin topraklarındaki işgalinin uzun süreli olması ve dahi kalıcı nitelik göstermesinde en önemli pay ise bu

¹⁷² *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 279.

¹⁷³ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 280. Divan'ın İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki hukuka aykırı varlığını, kuvvet kullanma yasağı ve halkın kendi kaderini tayin hakkının ihlali çerçevesinde ele aldığı göz önüne alındığında, yapılan bu vurgu da Taslak Maddeler ile öngörülen uluslararası hukukun emredici kurallarından doğan yükümlülüklerin ihlaline hukuka uygun yollarla son vermek için iş birliği yükümünün bir görünümü olarak okunabilir.

¹⁷⁴ *Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem*, para. 281.

topraklarda izlediği yerleşim politikası ve bu politikanın yürütülmesinde araçsallaştırdığı uygulamalardır.

İsrail, alt yapı çalışmaları, sosyo-ekonomik destek programları, teşvik uygulamaları ile kendi vatandaşlarının işgal altındaki Filistin topraklarına nakledilmesi veya tehcir edilmesini sağlayarak; Filistin topraklarında yaşayan bireylerin bölgeden tehciri, nakli veya göç etmesi amacıyla bu kimselere ait mülklerin kamulaştırılması, tahrip edilmesi, ayrımcı politikalarla bunlara yönelik cezai yıkım tedbirlerinin uygulanması ve Filistin halkının, tarım arazilerine, doğal kaynaklara erişiminin sınırlandırılması, bunların işletilmesinin engellenmesi yoluyla çeşitli baskı araçlarına başvurarak, yerleşimci şiddetine karşı gerekli soruşturma ve cezalandırılma işlemlerinin yapılmaması suretiyle bu kişiler için güvensiz bir ortamı yaratarak insancıl hukuk kurallarından doğan yükümlülüklerini ağır bir biçimde ihlal etmektedir. Zira, işgal, askeri gereklilikten doğan geçici nitelikte bir hukuki rejimdir. İşgalci devletin işgal edilen bölgede kullandığı otorite, idari niteliktedir. Dolayısıyla işgalci gücün, işgal altında bulunan toprakların fiziksel karakterinde veya demografik ve kurumsal yapısında veya statüsünde değişikliğe sebep olan uygulamaları hukuka aykırılık teşkil etmektedir.

İsrail'in işgal altında bulunan Filistin topraklarındaki izlediği yerleşim politikasını teşkil eden uygulamalar/düzenlemeler, çatışmanın çözümünü sistematik olarak engellemekte, söz konusu toprakların statüsünde kalıcı değişikliğe yol açmakta; işgal süresinin uzamasına sebep olarak işgalin ve/veya işgalci güç tarafından uygulanan kontrolün geçici niteliğine aykırılık oluşturduğu gibi işgali altında bulunan Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkını kullanmasını, bölgenin kontrolünü tekrar ele geçirme yetisini engelleyerek kalıcı etkileri sebebiyle *de facto* bir ilhak ile sonuçlanmaktadır. Söz konusu yerleşim politikasının ilhakla sonuçlanması ise emredici kural niteliğini haiz kabul edilen kuvvet kullanma yasağını ve halkların kendi kaderini tayin hakkını gündeme getirmekte, kuvvet kullanma yoluyla ülke kazanımı ve kendi kaderini tayin hakkının ihlali böyle bir ilhakin ve ilhak sonucunda ortaya çıkan durumların tanınmasını, ilhak teşkil eden hukuk dışı yerleşim politikası, bu politikanın hayata geçirilmesine vesile olan uygulamaları hukuka aykırı hale getirmektedir. Bu hukuka aykırılığın uluslararası hukuk tabanındaki sonucu olarak İsrail, söz konusu işgale son verme; işgalin taraflarından biri olmayan üçüncü devletler -Divan kararlarıyla yargısal tespit niteliğine kavuşan- İsrail'in Filistin topraklarındaki hukuka

aykırı varlığının güçlendirilmesinden kaçınma ve daha ötesinde sona erdirilmesi için gerekli çabayı gösterme yükümü altındadır. Bu bağlamda üçüncü devletler, İsrail tarafından işgal edilen toprakların fiziksel karakterinde veya demografik ve kurumsal yapısında veya statüsünde, taraflarca müzakereler yoluyla kararlaştırılan durumlar haricinde herhangi bir değişikliği tanımamak ve bunu pekiştirecek andlaşma ve/veya ticari ve ekonomik ve diplomatik ilişki kurmaktan kaçınmak ile yükümlüdür. Bu durum devletlerin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile üstlendiği ‘Sözleşme hükümlerine saygı gösterme ve saygı gösterilmesini sağlama’ temel yükümünün ve kuvvet kullanma yasağı ihlal edilerek ülke kazanımı ve halkların kendi kaderini tayin hakkının ihlali bağlamında emredici kuralların ağır ihlali sebebiyle uluslararası hukuka aykırı eylemlerden devletin sorumluluğuna ilişkin kurallar rejiminin bir gereğidir. Ayrıca belirtmek gerekir ki üçüncü taraf devletlerin söz konusu yükümlülükleri, her türlü ağır ihlale son vermek için meşru araçlarla -Birleşmiş Milletler mekanizmaları ya da ad hoc nitelikli iş birliği andlaşmaları ile kurumsal olmayan vasıtalarla- iş birliği yapılması gereğini de bünyesinde barındırmaktadır. Zira uluslararası hukuk kurallarının başat yaratıcıları ve uygulayıcıları devletlerdir. Uluslararası hukuk kurallarına uygun devlet uygulamaları, söz konusu kurallar sisteminin varlığını güçlendirirken, aksi uygulamalar sistemin varlığını tehdit etmektedir.

KAYNAKÇA***Kitaplar Makaleler***

- Albayrak, Gökhan. “Uluslararası İnsancıl Hukukta İşgale İlişkin Hukuki Meseleler.” *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, s. 2 (2020): 445-471.
- Aral, Berdal. “Uluslararası Hukuk Bağlamında Birleşmiş Milletler’in Batı ve Doğu Kudüs’ün İsrail Tarafından İşgaline Yönelik Tutumu.” *Journal of IslamicJerusalem Studies* 23, (2023):1-18.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*. 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*. 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Aust, Helmut Philipp. *Complicity and The Law of State Responsibility*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Azarova, Valentina. “Israel’s Unlawfully Prolonged Occupation: Consequences Under An Integrated Legal Framework.” *European Council On Foreign Relations* 217 (June, 2017): 1-17.
- Başkaracaoğlu, Elif. “Uluslararası Hukukta “Jus Cogens” (Emredici Kurallar).” İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), 2011.
- Ben-Naftali Orna, Gross Aayel vd.. Legal Opinion on the Status of Israel in the North of Gaza (1 April 2024) <<https://static.gisha.org/uploads/2024/04/Legal-Opinion-on-the-status-of-Israel-in-the-north-of-Gaza-EN.pdf>> (8 Ağustos 2024).
- Benvenisti, Eyal. *The International Law of Occupation*. 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Bothe, Michael. *Expert Opinion Relating to the Conduct of Prolonged Occupation in the Occupied Palestinian Territory*. 2017.
- Boisson de Chazournes, Laurence/ Condorelli, Luigi. “Common Article 1 of the Geneva Conventions revisited: Protecting Collective Interests.” *International Review of the Red Cross* 82, no. 837 (2000): 67-86.
- Dawidowicz, Martin. “The Obligation of Non-Recognition of an Unlawful Situation.” *The Law of International Responsibility*. Ed. James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson, Kate Parlett, 677-686. Oxford: Oxford University Press, 2010.
- Denk, Erdem. “Uluslararası Adalet Divanı’nın İsrail’in İşgal Altındaki Filistin Topraklarında İnşa Etmekte Olduğu Duvar Konusundaki Kararı.” *Uluslararası İlişkiler* 1, s. 3 (2004): 151-173.

- Erkiner, Hakkı Hakan. *Devletin Haksız Fiilden Kaynaklanan Uluslararası Sorumluluğu*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2010.
- Ferraro, Tristan. "Determining The Beginning and End of an Occupation Under International Humanitarian Law." *International Review of the Red Cross* 94, no. 885 (2012): 133-163.
- Güneysu, Gökhan. "Askeri Gerekliklik İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk." *Ankara Barosu Dergisi*, (2014): 91-108.
- Hayyar, M. Emre. "Kudüs'ün Statüsü ve Egemenlik Sorunu." *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu, 115-144. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Heinsch, Robert/ Pinzauti, Giulia. "To Be (a State) or Not to Be? The Relevance of the Law of Belligerent Occupation with regard to Palestine's Statehood before the ICC." *Journal of International Criminal Justice* 18, Iss. 4 (2020): 927-945.
- Karagözoğlu, Ceren. "İnsan Hakları Sözleşmelerinin Uluslararası Silahlı Çatışmalar Sırasında Uygulanması: Rusya-Ukrayna Örneği." *Rusya- Ukrayna Krizi ve Uluslararası Hukuk*. Ed. Cüneyt Yüksel/Ceren Karagözoğlu, 83-141. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Karaoğlu, Ali Osman. "Towards a Tale of Two Cities West Jerusalem and International Law in 21st Century." *Law & Justice Review*, C. 12, (2021): 229-248.
- Karaoğlu, Ali Osman. "Uluslararası Hukuk Açısından Altı Gün Savaşı'nın Etkileri ve Barış Müzakereleri." *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu, 45- 70. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Kaya, Gülsüm. "Uluslararası Hukukta Tanımama ve Güncel Sorunlar." *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 12(2), (2022): 499-525.
- Kayhan, Ali Kerem. "Uluslararası Hukuk Açısından Filistin Devleti: Montevideo Kriterleri ve Ötesi." *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu, 71-114. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Kurtuluş, Ersun N.. "The Notion of a 'Pre-Emptive War': the Six Day War Revisited." *Middle East Journal* 61, No. 2 (2007): 220-238.
- Milanovic, Marko. "ICJ Delivers Advisory Opinion on the Legality of Israel's Occupation of Palestinian Territories." (EJIL Talk, 20 July 2024) (Çevrimiçi) <https://www.ejiltalk.org/icj-delivers-advisory-opinion-on-the-legality-of-israels-occupation-of-palestinian-territories/>, (28 Temmuz 2024).
- Milanovic, Marko. "The Occupation of Gaza in the ICJ Palestine Advisory Opinion." (EJIL Talk, 23 July 2024) <<https://www.ejiltalk.org/the-occupation-of-gaza-in-the-icj-palestine-advisory-opinion/>> (8 Ağustos 2024).

- Özyürek, Mehmet. “İşgal, İnsancıl Hukuk ve İnsan Hakları: İsrail Yerleşim Birimleri.” *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. (Eds) Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu, 279- 298. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri- 4. Kitap*. 3. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2016.
- Palwankar, Umesh. “Measures Available to States For Fulfilling Their Obligation to Ensure Respect For International Humanitarian Law.” *International Review of the Red Cross* LXXV, no. 298 (1994): 9-25.
- Pirim, Ceren Zeynep. *Uluslararası Hukukta Devletin Ağırlandırılmış Sorumluluğu*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.
- Ronen, Yael. “The Obligation of Non-recognition, Occupation and the OPT Advisory Opinion.” (Verfassungsblog, 14 October 2024) <<https://verfassungsblog.de/the-obligation-of-non-recognition-occupation-and-the-opt-advisory-opinion/>> (18 Aralık 2024).
- Quigley, John. “The Legal Status of Jerusalem.” *Turkish Yearbook* 24, (1994): 11-23.
- Sak, Yıldray. “İşgal Altındaki Filistin Topraklarında (Ülkesinde) Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları.” *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, s. 2 (2020): 383-445.
- Şentop, Seniha Begüm. *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Perspektifinden İşgal ve İnsan Hakları*. İstanbul: Kadim Yayınları, 2022.
- Tekin, Sümeyra. “Uluslararası Hukuk Perspektifinden Su Sorunu Özelinde Filistin-İsrail İhtilafı.” *Uluslararası Hukukta Filistin Meselesi*. Ed. Ali Kerem Kayhan/Ali Osman Karaoğlu, 333- 380. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Topal, Ahmet Hamdi. “27 Aralık 2008–18 Ocak 2009 Gazze Saldırısı ve Uluslararası Ceza Hukuku.” *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* XII, s. 1-2, (2008): 1091-1112.
- Trottier, Julie. “A Wall, Water and Power: The Israeli ‘Separation Fence’.” *Review of International Studies* 33, s.1, (2007): 105-127.
- Tütüncü, Ayşe Nur. *İnsancıl Hukuka Giriş*. Güncellenmiş 4. Bası, İstanbul: Beta Yayın Dağıtım, 2019.
- Ünlü, Ömer. *Uluslararası İşgal Hukuku Temelinde Filistin’de İsrail İşgal İdaresi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Yıldız, Yeşim. *Uluslararası Sorumluluk Hukukunda İştirak*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.

Yoram, Dinstein. *The International Law of Belligerent Occupation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2009.

“12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri.” Ed. Melike Batur Yamaner vd. (Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42).

Uluslararası Belgeler ve Mahkeme Kararları

Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.

Commentary Geneva Convention (IV) Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Ed. Jean S. Pictet, ICRC, Cenevre, 1958.

Geneva Convention relative to the protection of civilian persons in time of war. United Nations. *Treaty Series*, vol. 75 (p.287).

Protocol additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I). United Nations. *Treaty Series*, vol. 1125 (p.3).

Vienna Convention on the Law of Treaties. United Nations. *Treaty Series*, Vol. 1155, p. 331.

Vienna Convention on Treaties between States and International Organizations or between International Organizations. *Treaty Series*, Doc. A/CONF.129/15.

Israel-Jordan Armistice Agreement. 3 April 1949 <<https://www.gov.il/en/pages/israel-jordan-armistice-agreement>> (7 Kasım 2024).

Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II). <<https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185434/>> (2 Temmuz 2024).

Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, I.C.J. Reports 2005, p. 168 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>> (11 Temmuz 2024).

Legal Consequences the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 2004, p. 136 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf>> (19 Temmuz 2024).

Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, I.C.J., 19 July, 2024 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-00-en.pdf>> (26 Temmuz 2024).

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 1996 (I), p. 226 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>> (9 Kasım 2024).

Legal Consequences Arising From The Policies and Practices of Israel In The Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, I.C.J., 19 July, 2024 <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/186/186-20240719-adv-01-00-en.pdf>> (26 Temmuz 2024).

Eritrea-Ethiopia Claims Commission. Central Front, Ethiopia's Claim, Partial Award, 28 April 2004 <https://jsumundi.com/en/document/decision/en-eritrea-ethiopia-claims-commission-partial-award-central-front-ethiopia-claim-2-wednesday-28th-april-2004#decision_2355> (3 Ağustos 2024).

Judgment of the International Military Tribunal of Nuremberg. 30 September and 1 October 1946 <<https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/>> (9 Kasım 2024).

ICC. Pre-Trial Chamber I Decision, Decision on the 'Prosecution request pursuant to article 19(3) for a ruling on the Court's territorial jurisdiction in Palestine, No. ICC-01/18, 5 February 2021 <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2021_01165.PDF> (2 Temmuz 2024).

Statement of ICC Prosecutor Bensouda on the Conclusion of the Preliminary Examination of the Situation in Palestine, and Seeking a Ruling on the Scope of the Court's Territorial Jurisdiction <<https://www.un.org/unispal/document/statement-of-icc-prosecutor-bensouda-on-the-conclusion-of-the-preliminary-examination-of-the-situation-in-palestine-and-seeking-a-ruling-on-the-scope-of-the-courts-territorial-jurisdiction/>> (30 Haziran 2024).

Amnesty International. "The Occupation of Water." 2017 <<https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2017/11/the-occupation-of-water/>> (19 Kasım 2024).

Draft conclusions on identification and legal consequences of peremptory norms of general international law (jus cogens) (A/77/10, para. 43), Yearbook of the International Law Commission, 2022, vol. II, Part Two.

Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with Commentaries International Law Commission, Fifty- third session, 2001, (A/56/10), Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two.

A/RES/181(II). Resolution Adopted on The Report of The Ad Hoc Committee on The Palestinian Question <<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/038/88/pdf/nr003888.pdf>> (17 Ekim 2024).

- S/RES/242(1967) <<https://digitallibrary.un.org/record/90717?v=pdf>> (2 Kasım 2024).
- S/RES/298(1971) <<https://digitallibrary.un.org/record/90795?v=pdf>> (2 Kasım 2024).
- S/RES/478(1980) <<https://digitallibrary.un.org/record/25618?v=pdf>> (4 Kasım 2024).
- S/RES/904(1994) <<https://digitallibrary.un.org/record/184518?v=pdf>> (7 Kasım 2024).
- S/RES/1322(2000) <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/679/37/pdf/n0067937.pdf>> (7 Kasım 2024).
- Israel: Basic Law of 1980. Jerusalem, Capital of Israel- 5 August 1980 <<https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1980/en/5809>> (4 Kasım 2024).
- UNGA. “3314 (XXIX). Definition of Aggression.” <<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/739/16/pdf/nr073916.pdf>> (27 Aralık 2024).
- UNGA. “Declaration on the Strengthening of International Security.” 2734 (XXV) of 16 December 1970, para. 5 <<https://digitallibrary.un.org/record/201717?v=pdf>> (9 Aralık 2024).
- UNGA. “Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory.” (A/RES/ES-10/10) 7 May 2002 <<https://digitallibrary.un.org/record/464228?ln=en&v=pdf>> (7 Kasım 2024).
- UNGA. “Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory.” (A/ES-10/L.16) 3 December 2003 <<https://digitallibrary.un.org/record/507586?ln=en&v=pdf>> (7 Kasım 2024).
- UNGA. “Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2017.” (A/RES/ES-10/19) 22 December 2017 <<https://digitallibrary.un.org/record/1468436?v=pdf>> (7 Kasım 2024).
- UNGA. “Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel- Note by the Secretary-General.” (A/77/328) 14 September 2022, <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/591/34/pdf/n2259134.pdf>> (21 Ekim 2024).
- UNGA. “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights.” (A/HRC/52/76) 15 March 2023 <<https://digitallibrary.un.org/record/4008132?ln=en&v=pdf>> (21 Ekim 2024).
- UNGA. “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan Report of the United Nations High

- Commissioner for Human Rights.” (A/HRC/55/72) 1 February 2024 <<https://digitallibrary.un.org/record/4039853?ln=en&v=pdf>> (21 Ekim 2024).
- UNGA. “Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territory, Including East Jerusalem, and the Occupied Syrian Golan.” (A/67/375) 18 September 2012 <<https://digitallibrary.un.org/record/737461?ln=en&v=pdf>> (11 Temmuz 2024).
- UNGA. “Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations.” 2625 (XXV) of 24 October 1970 <<https://digitallibrary.un.org/record/202170?v=pdf>> (24 Kasım 2024).
- UNGA. “Permanent sovereignty of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan over their natural resources.” (A/RES/78/170) 21 December 2023 <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n23/416/69/pdf/n2341669.pdf?token=2cmJfyA9Aq9SF0YSI7&fe=true>> (19 Temmuz 2024).
- UNHRC. “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan.” (A/HRC/49/85), 28 April 2022 <<https://digitallibrary.un.org/record/3985273?ln=en&v=pdf>> (4 Eylül 2024).
- UNHRC. “Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel.” (A/HRC/56/26) 27 May 2024 <<https://digitallibrary.un.org/record/4051243?ln=en&v=pdf>> (29 Temmuz 2024).
- UNHRC. “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the occupied Syrian Golan.” (A/HRC/34/39) 13 April 2017, <<https://digitallibrary.un.org/record/1298033?ln=en&v=pdf>> (4 Ekim 2024).
- UNHRC. “Human rights situation in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem.” (A/HRC/24/30) 22 August 2013 <<https://digitallibrary.un.org/record/762782?ln=en&v=pdf>> (8 Temmuz 2024).
- UNHRC. “Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and in the Occupied Syrian Golan.” (A/HRC/31/43) 20 January 2016 <<https://digitallibrary.un.org/record/825529?ln=en&v=pdf>> (7 Temmuz 2024).
- UNESCO. “Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the occupied Palestinian territory, including Jerusalem, and of the Arab population in the occupied Syrian Golan.” (A/53/163- E/1998/79) 14 July 1998 <<https://digitallibrary.un.org/record/256705?ln=en&v=pdf>> (4 Eylül 2024).

- UNESCO. “Economic, Social and Cultural Rihts:The Right to Food.” Report by the Special Rapporteur, Jean Ziegler (E/CN.4/2004/10/Add.2) 31 October 2003 <<https://digitallibrary.un.org/record/506617?ln=en&v=pdf>> (12 Kasım 2024).
- UNESCO. “Report of the Special Committee to Investigate Israeli Practices Affecting the Human Rights of the Palestinian People and Other Arabs of the Occupied Territories.” (A/58/311) 22 August 2003 <<https://digitallibrary.un.org/record/504413?ln=en&v=pdf>> (9 Kasım 2024).
- UNESCO. “Question of the Violation of Human Rights in the Occupied Arab Territories, Including Palestine.” Report of the Special Rapporteur of the Commission on Human Rights, John Dugard (E/CN.4/2004/6), 8 September 2003 <<https://digitallibrary.un.org/record/504468?ln=en&v=pdf>> (9 Kasım 2024).
- UNSC. Resolution 2334 (2016) 23.12.2016 <<http://unscr.com/en/resolutions/doc/2334>> (8 Temmuz 2024).
- UNSC. Resolution 465 (1980) 01.03.1980 <<http://unscr.com/en/resolutions/doc/465>> (8 Temmuz 2024).
- UN. “The Humanitarian Impact of the Barrier- Four years after the advisory Opinion of the International Court of Justice on the Barrier.” July 2008 Update No. 8 <https://www.ecoi.net/en/file/local/1314451/1504_1226326893_the-humanitarian-impact-of-the-barrier-august-2008.pdf> (14 Nisan 2023).